

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KONTROLIERIŲ ĮSTAIGA

ATASKAITA

DĖL UŽSIENIEČIŲ, KIRTUSIŲ LIETUVOS RESPUBLIKOS VALSTYBĖS SIENĄ SU BALTARUSIJOS RESPUBLIKA, ŽMOGAUS TEISIŲ IR LAISVIŲ UŽTIKRINIMO UŽSIENIEČIŲ LAIKINO APGYVENDINIMO VIETOSE

2021 m. spalio 7 d. Nr. NKP-2021/1-3

Vilnius

I. NACIONALINĖ KANKINIMŲ PREVENCIJA IR BENDRA INFORMACIJA APIE ATLIKTĄ PATIKRINIMĄ

1. Pagal Jungtinių Tautų konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą 2 straipsnio 1 dalį Lietuvos Respublika yra įsipareigojusi imtis veiksmingų įstatymų leidybos, administracinių, teisminių arba kitų priemonių, kad būtų užkirstas kelias kankinimo veiksams bet kurioje jos jurisdikcijai priklausančioje teritorijoje. Pagal šios konvencijos 16 straipsnio 1 dalį Lietuvos Respublika taip pat įsipareigojo bet kurioje jos jurisdikcijai priklausančioje teritorijoje užkirsti kelią kitoms žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio ar baudimo veikoms, kurios neprilygsta kankinimui, kai tokias veikas padaro valdžios pareigūnas ar kitas oficialias pareigas einantis asmuo arba kai jos padaromos jam kurstant arba sutinkant ar jo tyliu pritarimu.

Vykdydami nacionalinės kankinimų prevencijos laisvės apribojimo vietose funkcijas pagal Jungtinių Tautų konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą fakultatyvų protokolą, Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriai, vadovaudamiesi Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 3 straipsnio 3 punktu, 19¹ straipsnio 1 ir 2 dalimis bei siekdami užkirsti kelią kankinimui ir kitokiam žiauriam, nežmoniškam ar žeminančiam elgesiui ar baudimui, nuolat lankosi laisvės apribojimo vietose, kur tikrina, kaip užtikrinamos laisvės apribojimo vietose esančių asmenų žmogaus teisės ir laisvės. Pagal Seimo kontrolierių įstatymo 19¹ straipsnio 3 dalį, laisvės apribojimo vieta yra bet kuri Lietuvos Respublikos jurisdikcijai priklausanti ar jos kontroliuojama vieta, kurioje asmenų laisvė yra arba gali būti apribota, vadovaujantis valdžios įstaigos sprendimu ar jai paraginus arba su jos pritarimu ar sutikimu.

Vadovaujantis Seimo kontrolierių įstatymo 19¹ straipsnio 4 dalies 9 punktu, Seimo kontrolieriai turi teisę pavesti Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos (toliau – Įstaiga) valstybės tarnautojams ir kitiems darbuotojams gauti visą informaciją apie elgesį su asmenimis, kurių laisvė apribota, apie jų laikymo sąlygas, taip pat apie tokių asmenų skaičių, apie laisvės apribojimo vietų skaičių ir jų buvimo vietą, nuolat tikrinti, kaip laisvės apribojimo vietose elgiamasi su asmenimis, kurių laisvė apribota, patekti į visas laisvės apribojimo vietas ir visas jose esančias patalpas, susipažinti su jų įrengimu ir infrastruktūra, apklausti be liudininkų asmenis, kurių laisvė apribota, taip pat bet kokius kitus asmenis, kurie galėtų suteikti reikiamos informacijos.

Įstaigos vadovo 2021 m. liepos 29 d. įsakymu Nr. 11P(e)-9 Įstaigos Žmogaus teisių biuro vedėjui Vytautui Valentinavičiui ir patarėjai Faustai Viktorijai Osičnaitėi buvo pavesta 2021 m. rugpjūčio 2–6 dienomis kankinimų prevencijos tikslais atlikti patikrinimus Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – VSAT) Varėnos pasienio rinktinės užkardose bei kitose Lazdijų rajono savivaldybės ir Varėnos rajono savivaldybės teritorijose esančiose užsieniečių, kurie pagal Lietuvos Respublikos įstatymą dėl užsieniečių teisinės padėties (toliau – Įstatymas) nėra laikomi atvykusiais į Lietuvos Respublikos teritoriją ir kurie apgyvendinami be judėjimo teisės Lietuvoje (toliau – užsieniečiai), laisvės apribojimo vietose. Įstaigos vadovo 2021 m. rugpjūčio 23 d. įsakymu Nr. 11P(e)-11 Įstaigos Žmogaus teisių biuro vedėjui V. Valentinavičiui buvo pavesta 2021 m. rugpjūčio 24–26 dienomis kankinimų prevencijos tikslais atlikti patikrinimus VSAT Vilniaus pasienio rinktinės užkardose ir kitose Vilniaus rajono savivaldybės ir Ignalinos rajono savivaldybės teritorijose esančiose užsieniečių laisvės apribojimo vietose. Įstaigos vadovo 2021 m. rugsėjo 15 d. įsakymu Nr. 11P-13 Įstaigos Žmogaus teisių biuro vedėjui V. Valentinavičiui ir patarėjai F.V. Osičnaitėi buvo pavesta 2021 m. rugsėjo 15 d. kankinimų prevencijos tikslais atlikti patikrinimą VSAT Vilniaus pasienio rinktinės Puškų užkarde.

Seimo kontrolierių įstatymo 19¹ straipsnio 4 dalies 6 punkte numatyta, kad vykdydami nacionalinę kankinimų prevenciją Seimo kontrolieriai turi teisę patikrinimus laisvės apribojimo vietose atlikti kartu su pasirinktais ekspertais. Vadovaujantis šia nuostata, vizitų, vykdytų 2021 m. rugpjūčio 24–26 dienomis, metu buvo pasitelktos Žmogaus teisių stebėjimo instituto ekspertės Mėta Adutavičiūtė, Goda Jurevičiūtė ir Ugnė Grigaitė.

Patikrinimų metu buvo lankytasi VSAT Varėnos pasienio rinktinės: Kapčiamiesčio užkardeje (Pertakas 3, Pertako k., Kapčiamiesčio sen., Lazdijų r.), Druskininkų užkardeje (Mizarų g. 59, Druskininkai), Druskininkų užkardos Raigardo pasienio kontrolės punkte (Gardino g. 130, Jaskonių k., Viečiūnų sen., Druskininkų sav.), Druskininkų užkardos Latežerio pasienio kontrolės punkte (Pariečės kel. 9, Latežerio k., Viečiūnų sen., Druskininkų sav.), Druskininkų užkardos Švendurbės upių pasienio kontrolės punkte (Nemuno kel. 76, Lipliūnų k., Liepalingio sen., Druskininkų sav.), Kabelių užkardeje (Kabelių g. 59B, Kabelių k., Marcinkonių sen., Varėnos r.), A. Barausko užkardeje (Mantotų k. 1, Kaniavos sen., Varėnos r.), Purvėnų užkardeje (Pasienio g. 2, Purvėnų k., Šalčininkų r.); VSAT Vilniaus pasienio rinktinės: Padvarionių užkardeje (Bajorų g. 1, Bajorų k., Vilniaus r.), Adutiškio užkardeje (Adutiškio g. 4, Kackonių k., Švenčionių r.), Švenčionių užkardeje (Jančiūnų k., Švenčionių r.), Tverečiaus užkardeje (Daktorių k., Ignalinos r.), Puškų užkardeje (Pūškų k., Ignalinos r.); kitose užsieniečių laisvės apribojimo vietose: buvusių Kapčiamiesčio vaikų globos namų patalpose (Veisiejų g. 6, Kapčiamiestis, Lazdijų r. sav.), buvusios Vydenių pagrindinės mokyklos patalpose (Mokyklos g. 2, Vydenių k., Vydenių sen., Varėnos r. sav.), buvusios Linkmenų mokyklos patalpose (Liepų g. 2, Linkmenų k., Ignalinos r.), buvusios Kazitiškio pagrindinės mokyklos patalpose (Mokyklos g. 10, Kazitiškio k., Ignalinos r.), Medininkų pasieniečių mokykloje (Pasieniečių g. 11, Medininkų k., Vilniaus r.).

Patikrinimų metu VSAT pateiktais duomenimis, Varėnos pasienio rinktinės Kapčiamiesčio užkardeje laikinai buvo apgyvendinta / laikoma 100 asmenų (iš jų – 27 nepilnamečiai), Druskininkų užkardeje – 170 asmenų (iš jų – 80 nepilnamečių), Druskininkų užkardos Švendurbės upių pasienio kontrolės punkte – 198 asmenys (nepilnamečių buvo, tačiau tikslus jų skaičius patikrinimo metu nebuvo pateiktas), Kabelių užkardeje – 141 asmuo (iš jų – 62 nepilnamečiai), A. Barausko užkardeje – 100 asmenų (iš jų – 37 nepilnamečiai), Purvėnų užkardeje – 83 asmenys (iš jų – 27 nepilnamečiai), buvusių Kapčiamiesčio vaikų globos namų patalpose – 81 asmuo (iš jų – 14

nepilnamečių), buvusios Vydenių pagrindinės mokyklos patalpose – 146 asmenys (iš jų – apie 30 nepilnamečių), VSAT Vilniaus pasienio rinktinės Padvarionių užkardeje – 44 asmenys (iš jų – 18 nepilnamečių), Adutiškio užkardeje – 76 asmenys (iš jų – 29 nepilnamečiai), Švenčionių užkardeje – 50 asmenų (iš jų – 3 nepilnamečiai), Tverečiaus užkardeje – 30 asmenų (iš jų – 3 nepilnamečiai), Puškų užkardeje – 32 asmenys (nepilnamečių nebuvo), buvusios Linkmenų mokyklos patalpose – 67 asmenys (iš jų – 25 nepilnamečiai), buvusios Kazitiškio pagrindinės mokyklos patalpose – (apytiksliais duomenimis) 121 asmuo (iš jų – 24 nepilnamečiai), Medininkų pasieniečių mokykloje – 141 asmuo (iš jų – 63 nepilnamečiai). VSAT Varėnos pasienio rinktinės Druskininkų užkardos Raigardo pasienio kontrolės punkte ir Latežerio pasienio kontrolės punkte apgyvendintų / laikomų asmenų nebuvo.

Patikrinimų metu vertinti klausimai, susiję su: materialinių prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų užtikrinimu (3 punktas); teisės į tinkamą maitinimą užtikrinimu (4 punktas); asmens sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumu (5 punktas); asmenų pažeidžiamumo ir specialių poreikių vertinimu (6 punktas); informacijos apie teises, pareigas, prašymų suteikti prieglobstį nagrinėjimo procedūras prieinamumu (7 punktas); asmenų teisės pateikti prieglobsčio prašymą užtikrinimu (8 punktas); prieglobsčio prašytojų priėmimo organizavimu (9 punktas).

Atliekant patikrinimus bendrauta su VSAT užkardų pareigūnais, asmens sveikatos priežiūros specialistais, seniūnais, kitais lankytose užsieniečių laisvės apribojimo vietose dirbusiais ir pagalbos teikimą vykdžiusiais asmenimis, laisvės apribojimo vietose laikinai apgyvendintais užsieniečiais. Taip pat buvo apžiūrėtos palapinės ir kitos užsieniečių apgyvendinimo patalpos, sanitariniai mazgai, administracinės patalpos, analizuoti patikrinimų metu gauti dokumentai ir kiti surinkti duomenys.

2. Vadovaujantis Įstatymo 71 straipsnio 1 dalimi, prieglobsčio prašytojas Lietuvos Respublikoje turi teisę, be kita ko, gyvendamas Lietuvos Respublikos institucijų paskirtose apgyvendinimo vietose, sulaikymo vietose, pasienio kontrolės punktuose, tranzito zonose arba VSAT, naudotis materialinėmis priėmimo sąlygomis; nemokamai jam suprantama kalba gauti informaciją apie savo teises ir pareigas bei jų nevykdymo padarinius prašymo suteikti prieglobstį nagrinėjimo metu, taip pat informaciją, susijusią su prašymo suteikti prieglobstį nagrinėjimu; vidaus reikalų ministro nustatyta tvarka naudotis valstybės garantuojama teisine pagalba tiek, kiek tai susiję su prašymo suteikti prieglobstį nagrinėjimu; nemokamai naudotis vertimo žodžiu paslaugomis tiek, kiek tai susiję su prašymo suteikti prieglobstį nagrinėjimu; nemokamai gauti būtinąją medicinos pagalbą, psichologinę pagalbą ir socialines paslaugas VSAT ar kitoje apgyvendinimo vietoje; kreiptis į Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro valdybos ir kitos organizacijos, teikiančios specializuotą teisinę pagalbą ar konsultacijas prieglobsčio prašytojams, atstovus ir su jais susitikti privatumą užtikrinančiomis sąlygomis; priskyrus pažeidžiamiems asmenims, naudotis jų specialiuosius poreikius atitinkančiomis priėmimo sąlygomis.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2021 m. liepos 2 d. nutarimo Nr. 517 „Dėl valstybės lygio ekstremaliosios situacijos paskelbimo ir valstybės lygio ekstremaliosios situacijos operacijų vadovo paskyrimo“, įsigaliojusio 2021 m. liepos 4 d., 1 punktu visoje šalyje paskelbė valstybės lygio ekstremaliąją situaciją dėl masinio užsieniečių antplūdžio.

2021 m. liepos 23 d. įsigaliojo Įstatymo pataisos, kuriomis numatyta galimybė apriboti kai kurias prieglobsčio prašytojų teises tais atvejais, kai valstybė jų negali užtikrinti dėl valstybėje paskelbtos karo padėties, nepaprastosios padėties, taip pat ekstremaliosios situacijos ar ekstremaliojo įvykio dėl masinio užsieniečių antplūdžio. Šios pataisos priimtos atsižvelgiant į tai,

kad, kaip teigiama šių pakeitimų aiškinamajame rašte, „pastaruoju metu nuolat augantis užsieniečių, kurie neteisėtai kerta Lietuvos Respublikos valstybės sieną su Baltarusijos Respublika, o juos nustačius – piktnaudžiauja prieglobsčio procedūra, skaičius rodo, kad išaugusius neteisėtos migracijos procesus skatina nedemokratiniai režimai, ir tikėtina, kad tokia situacija nėra vienkartinė ar trumpalaikė problema, bet gali dar labiau didėti ir kartotis“¹ (šios ir kitų citatų kalba netaisyta).

Atsižvelgiant į tai, Įstatymo 71 straipsnio 1¹ dalyje numatyta: „Paskelbus karo padėtį, nepaprastąją padėtį, taip pat ekstremaliają situaciją ar ekstremalųjį įvykį dėl masinio užsieniečių antplūdžio, gali būti laikinai ir proporcingai ribojamos šio straipsnio 1 dalyje nurodytos prieglobsčio prašytojų teisės, jeigu jų negalima užtikrinti dėl objektyvių ir pagrįstų priežasčių, išskyrus teisę į materialines priėmimo sąlygas, būtinąsias medicinos pagalbos teikimą ir valstybės garantuojamą teisinę pagalbą, o pažeidžiamiesiems asmenims – ir teisę naudotis jų specialiuosius poreikius atitinkančiomis priėmimo sąlygomis [...]“.

Vadovaujantis Įstatymo (redakcija, įsigaliojusi nuo 2021 m. liepos 23 d.) 5 straipsnio 6 dalimi, esant karo padėčiai, nepaprastajai padėčiai, dėl masinio užsieniečių antplūdžio paskelbtai ekstremaliajai situacijai ar ekstremaliajam įvykiui, prieglobsčio prašytojai, pateikę prašymus suteikti prieglobstį pasienio kontrolės punktuose, tranzito zonose ar netrukus po neteisėto Lietuvos Respublikos valstybės sienos kirtimo, iki nepriimtas sprendimas įleisti juos į Lietuvos Respubliką, laikinai apgyvendinami pasienio kontrolės punktuose, tranzito zonose, VSAT ar kitose tam pritaikytose vietose, nesuteikiant jiems teisės laisvai judėti Lietuvos Respublikos teritorijoje, o pagal Įstatymo 5 straipsnio 8 dalį, sprendimo įleisti prieglobsčio prašytoją, laikinai apgyvendintą šio straipsnio 6 dalyje nurodytose laikino apgyvendinimo vietose, į Lietuvos Respubliką priėmimas gali būti pratęstas nepaprastosios padėties, dėl masinio užsieniečių antplūdžio paskelbtos ekstremaliosios situacijos ar ekstremaliojo įvykio laikotarpiui ir 28 dienoms po jų pabaigos, tačiau ne ilgiau kaip 6 mėnesiams.

Pagal Valstybinio ekstremaliųjų situacijų valdymo plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. spalio 20 d. nutarimu Nr. 1503 „Dėl valstybinio ekstremaliųjų situacijų valdymo plano patvirtinimo“, 2 priedo „Valstybės lygio ekstremaliųjų situacijų valdymo organizavimas“ 15 punktą, ekstremalios situacijos dėl masinio užsieniečių antplūdžio metu atsakingą instituciją, kuriai tenka atsakomybė už valstybės lygio ekstremaliosios situacijos likvidavimo ir jos padarinių šalinimo organizavimą, paskirta Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, o remiančiomis institucijomis, kurios padeda atsakingajai institucijai likviduoti valstybės lygio ekstremaliają situaciją ir šalinti jos padarinius, telkti turimus materialinius ir žmogiškuosius išteklius – Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija, Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija, Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija ir savivaldybių administracijų direktoriai. Minėtoje nuostatoje nustatytos šių subjektų funkcijos ekstremalios situacijos dėl masinio užsieniečių antplūdžio metu. Vidaus reikalų ministerija įgaliota organizuoti užsieniečių, neteisėtai kirtusių valstybės sieną, sulaikymą ir laikinąjį apgyvendinimą bei organizuoti viešosios tvarkos ir eismo saugumo pasienio ruože ir teritorijose, kuriose apgyvendinti užsieniečiai, užtikrinimą; Krašto apsaugos ministerija – prireikus, pasitelkti karinius vienetus; Sveikatos apsaugos ministerija – koordinuoti užsieniečių sveikatos priežiūros organizavimą siekiant suteikti jiems skubiosios medicinos pagalbos paslaugas

¹ Prieinama per: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/c1991f40e0cc11eb9f09e7df20500045>.

ir pagalbą prasidėjus gimdymui, medicininę-karantinę kontrolę; Užsienio reikalų ministerija – iš kompetentingų institucijų gautą informaciją perduoti užsienio valstybių, kurių piliečiai buvo sulaikyti neteisėtai kirtę valstybės sieną, diplomatinėms atstovybėms ir konsulinėms įstaigoms Lietuvos Respublikoje bei koordinuoti ryšių su užsienio šalių vyriausybėmis ir institucijomis užmezgimą ir palaikymą; Socialinės apsaugos ir darbo ministerija – organizuoti užsieniečių, priskiriamų pažeidžiamų asmenų grupėms, socialinės paramos teikimą ir telkti materialinius ir žmogiškuosius išteklius, reikalingus užsieniečiams, priskiriamiems pažeidžiamų asmenų grupėms, apgyvendinti, organizuoti Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos ir kitų nevyriausybinų organizacijų pasitelkimą teikiant socialines paslaugas užsieniečiams, taip pat teikti suinteresuotoms institucijoms pasiūlymus dėl nevyriausybinų organizacijų pasitelkimo; Švietimo, mokslo ir sporto ministerija – koordinuoti užsieniečių ugdymą pagal ikimokyklinio, priešmokyklinio, bendrojo ugdymo arba profesinio mokymo programas; savivaldybių administracijų direktoriai, be kita ko – telkti visus atitinkamoje savivaldybėje esančius išteklius, reikalingus užsieniečiams apgyvendinti, organizuoti užsieniečių maitinimą, apsaugą ir kitos būtinos su priėmimu ir apgyvendinimu susijusios pagalbos teikimą.

II. PATIKRINIMŲ METU NUSTATYTOS APLINKYBĖS

3. Dėl materialinių prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų užtikrinimo

3.1. Pagal Tarptautinį ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 11 straipsnį Lietuva yra įsipareigojusi pripažinti kiekvieno žmogaus teisę į pakankamą savo ir savo šeimos gyvenimo lygį, įskaitant teisę turėti pakankamai maisto, drabužių ir būstą, taip pat į nuolatinį gyvenimo sąlygų gerinimą, o pagal šio pakto 12 straipsnį – kiekvieno žmogaus teisę turėti kuo geriausią fizinę ir psichinę sveikatą.

Europos Parlamento ir Tarybos 2013 m. birželio 26 d. direktyvos 2013/33/ES, kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo (toliau – Direktyva 2013/33/ES) 17 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad valstybės narės užtikrina, jog tarptautinės apsaugos besiprašantys prašytojai turėtų galimybę naudotis materialinėmis priėmimo sąlygomis, o 17 straipsnio 2 dalies 1 punkte nurodyta, jog valstybės narės užtikrina, kad materialinėmis priėmimo sąlygomis prašytojams būtų garantuojamas tinkamas gyvenimo lygis, kuriuo suteikiamos jų pragyvenimo garantijos ir apsaugoma jų fizinė bei psichinė sveikata.

Tiek Direktyvos 2013/33/ES 10, 17 ir 18 straipsniuose, tiek Europos Komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurių, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą (toliau – CPT) standartuose ([CPT/Inf (97) 10] 30–31 p.) nurodyta, jog privalu užtikrinti, kad prieglobsčio prašytojai būtų apgyvendinami tinkamomis materialinėmis sąlygomis, kuriomis prieglobsčio prašytojams būtų garantuojamas tinkamas gyvenimo lygis ir apsaugoma jų fizinė bei psichinė sveikata.

Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) pažymėjo, kad sveiką gyvenamąją aplinką, be kita ko, užtikrina higienos reikalavimų laikymasis, todėl vertinama tiek pačios įstaigos tvarkingumas, tiek galimybės asmeniui palaikyti asmens higieną. Toks aspektas, kaip tinkamas aprūpinimas higienos priemonėmis, pvz., pakankamo kiekio tualetinio popieriaus, dantų šepetukų, šampūno ir / arba dušo gelio išdavimas ir pan., gali pagrįsti „žeminančio orumą“ elgesio nebuvimą, priešingu atveju kyla pagrįstų nuogąstavimų, kad laikymo sąlygos, ypač sulaikytų užsieniečių, gali viršyti leistinas ribas pagal Europos žmogaus teisių konvencijos (toliau – Konvencija arba EŽTK) 3 straipsnį (pvz., 2005 m. balandžio 7 d. sprendimas byloje *Karalevičius prieš Lietuvą*). CPT taip

pat yra atkreipęs dėmesį, jog asmenų, įskaitant užsieniečius, laikymo patalpos turi būti švarios ([CPT/Inf (97)10] 29 p. ir [CPT/Inf (2002) 15] 47 p.).

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (toliau – LVAT) suformavo praktiką, pagal kurią higienos priemonių trūkumas asmeniui, kurio judėjimo laisvė yra valstybės sprendimu suvaržyta, nesuderinamas su pagarba žmogaus orumui. Asmuo turi būti aprūpintas asmens higienos priemonėmis, pvz., tarp jų, ir muilu, dantų šepetuku, dantų pasta ir pan., jis negali nuolat jaustis nešvarus ir žeminamas (pvz., LVAT 2017 m. balandžio 3 d. nutartis byloje Nr. A-1121-858/2017).

Laikino prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo pasienio kontrolės punktuose ir Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos struktūriniuose padaliniuose sąlygų ir tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2016 m. gegužės 6 d. įsakymu Nr. 1V-346 „Dėl Laikino prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo pasienio kontrolės punktuose ir Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos struktūriniuose padaliniuose sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“ (toliau – Laikino prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo VSAT struktūriniuose padaliniuose aprašas), nustato reikalavimus patalpoms, skirtoms prieglobsčio prašytojams, kurie pateikė prieglobsčio prašymus VSAT pasienio kontrolės punktuose arba Lietuvos Respublikos teritorijoje, kurioje galioja pasienio teisinis režimas, iki nepriimtas sprendimas įleisti juos į Lietuvos Respubliką (toliau – prieglobsčio prašytojai), apgyvendinti, prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo tvarką, priėmimo sąlygų prieglobsčio prašytojams užtikrinimą, jų teises ir pareigas. Vadovaujantis šio aprašo 4 punktu, VSAT kontroliuoja prieglobsčio prašytojų apgyvendinimui skirtų patalpų įrengimą pasienio kontrolės punktuose ir VSAT struktūriniuose padaliniuose bei jų atitiktį nustatytiems reikalavimams.

Prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. kovo 8 d. nutarimu Nr. 171 „Dėl Prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (toliau – Apgyvendinimo tvarka), reglamentuoja reikalavimus, taikytinus prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo patalpoms, laikinam būstui ir vietoms laikinam būstui įrengti, prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo sąlygas ir procedūrą bei priėmimo sąlygų užtikrinimą ir materialinėms priėmimo sąlygoms užtikrinti skiriamų lėšų dydžius. Apgyvendinimo tvarkos 2 punkte nustatyta, kad Apgyvendinimo tvarka netaikoma nelydimiems nepilnamečiams bei asmenims, apgyvendinamiems VSAT arba Pabėgėlių priėmimo centre.

Užsieniečių apgyvendinimo vietų administravimo, vidaus tvarkos ir procedūrinių veiksmų atlikimo taisyklės, patvirtintos vidaus reikalų ministro 2021 m. rugpjūčio 14 d. sprendimu Nr. 10V-31 „Dėl Užsieniečių apgyvendinimo vietų administravimo, vidaus tvarkos ir procedūrinių veiksmų atlikimo taisyklių“ (toliau – Užsieniečių apgyvendinimo taisyklės), nustato apgyvendinimo vietas administruojančio asmens skyrimą, jo funkcijas ir kitus klausimus, susijusius su apgyvendinimo vietų administravimu, taip pat lankymo apgyvendinimo vietose tvarką, užsieniečių apgyvendinimo kriterijus, užsieniečių teises, pareigas ir apribojimus apgyvendinimo vietose, procedūrinių veiksmų, susijusių su užsieniečių registravimu, apklausa ir informavimu, apgyvendinimo vietose atlikimą. Užsieniečių apgyvendinimo taisyklių 2 punkte numatyta, kad šios taisyklės taikomos apgyvendinimo vietose, kuriose apgyvendinami užsieniečiai, kurie, vadovaujantis Įstatymo nuostatomis, nėra laikomi atvykusiais į Lietuvos Respublikos teritoriją ir kurie apgyvendinami be judėjimo teisės Lietuvos Respublikoje.

3.2. Patikrinimų metu nustatyta, kad:

3.2.1. dauguma VSAT pasienio užkardose buvusių užsieniečių, įskaitant mažamečius ir kitus pažeidžiamus asmenis, buvo apgyvendinti laikino apgyvendinimo sąlygomis, t. y. palapinėse,

kuriuose gyveno nuo 6 iki 12 asmenų, o VSAT Druskininkų užkardoje ir VSAT Kabelių užkardoje įrengtuose angaruose gyveno po kelias dešimtis užsieniečių. Likusiai daliai asmenų buvo suteikta galimybė apsistoti VSAT užkardų tarnybinėse patalpose, garažuose;

3.2.2. dauguma palapinių (įskaitant ir angarus) praleidžia lietaus vandenį, kuris kaupiasi palapinių viduje, todėl jose buvo jaučiama drėgmė. Lietingomis dienomis miegoti skirti čiužiniai, patalynė buvo sudrėkę. Kalbinti užsieniečiai teigė, kad tokiomis sąlygomis jie neišsimiega, be to, nuo nuolatinės drėgmės daugelis jautė peršalimo simptomų;

3.2.3. 2021 m. rugpjūčio mėnesį Lazdijų, Druskininkų rajonuose buvo 19, Varėnos – 21, Dūkšto, Šalčininkų – 18, Vilniaus – 17, Švenčionių – 15 lietingų parų; pavojingas meteorologinis reiškinys smarkus lietus² nustatytas 1 kartą per rugpjūtį Lazdijų rajone, Druskininkų, Varėnos – 3, Šalčininkų – 6, Vilniaus, Dūkšto – 4, Švenčionių – 5 kartus rugpjūčio mėnesį. Dūkštų rajone rugpjūtį nustatytas 1 stichinio meteorologinio reiškinio³ atvejis⁴;

3.2.4. 2021 m. rugpjūčio mėnesį vidutinė minimali oro temperatūra Lietuvoje buvo 12,4 laipsnių šilumos, tačiau pažymėtina, kad, pavyzdžiui, rugpjūčio 22–25 dienomis Varėnos rajone fiksuota minimali oro temperatūra siekė vos 5,5–3,8 laipsnių šilumos, o Lazdijų rajone tuo pačiu laikotarpiu kiek aukštesnė – 7,8–4,1 laipsnių šilumos⁵;

3.2.5. VSAT padaliniuose esančiuose užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose dušai ir tualetai įrengti konteineriniuose (moduliniuose) nameliuose, tačiau jie yra bendri moterims ir vyrams; kai kurių tualetų užraktai neveikė, dušai atskirti užuolaidomis, todėl neužtikrintas privatumas, kalbintos moterys sakėsi nesijaučiančios saugios. Be to, šiose sanitarinėse patalpose neužtikrinama higiena, kai kurių praustuvų vamzdžiai įtrūkę, buvo ir sulūžusių dušo galvučių;

3.2.6. užsieniečių apgyvendinimo vietose įrengtų tualetų ir dušų skaičius buvo neproporcingai mažas šiose vietose apgyvendintų asmenų skaičiui. Valymo reikmenų gyventojai sakė neturintys, todėl negali tinkamai išvalyti higienos patalpų, savarankiškai rūpintis jų higiena. Užsieniečių ir VSAT pareigūnų teigimu, dušuose karšto vandens užtenka tik 4–5 žmonėms nusiprausti, po to reikia palaukti apie valandą, kol vanduo vėl sušils. Atkreiptinas dėmesys, kad kai kuriose užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose (pavyzdžiui, Druskininkų užkardoje, buvusios Linkmenų mokyklos teritorijoje) pastatyti biotualetai neatitinka realių užsieniečių poreikių – jie buvo keičiami retai (kartą per savaitę), buvo purvini, perpildyti;

3.2.7. buvusių mokyklų, vaikų globos namų patalpos, kuriose laikinai apgyvendinti užsieniečiai, buvo prastos būklės: daug kur pastebėta pelėsių, langai užkalti, patalpų neįmanoma vėdinti, trūksta tualetų, prausyklų, dušų;

3.2.8. buvusių mokyklų, vaikų globos namų patalpose apgyvendinti užsieniečiai miegojo ant čiužinių, sulankstomų karinių gultų arba dviaukščių lovų;

² pavojingas meteorologinis reiškinys smarkus lietus fiksuojamas tada, kai per 12 val. ar trumpesnę laikotarpį kritulių iškrenta ≥ 15 ir < 50 mm (2020 m. lapkričio 25 d. Lietuvos hidrometeorologijos tarnybos prie Aplinkos ministerijos direktoriaus įsakymas Nr. V-80 „Dėl pavojingų meteorologinių reiškinų rodiklių patvirtinimo“).

³ stichinis meteorologinis reiškinys labai smarkus lietus fiksuojamas tada, kai per 12 val. ar trumpesnę laikotarpį kritulių iškrenta 50–80 mm (Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2011 m. lapkričio 11 d. įsakymas Nr. D1-870 (Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2020 m. birželio 9 d. įsakymo Nr. D1-344 redakcija) „Dėl stichinių, katastrofinių meteorologinių ir hidrologinių reiškinų rodiklių patvirtinimo“).

⁴ Lietuvos hidrometeorologijos tarnybos prie Aplinkos ministerijos Meteorologinių ir aviacinių stebėjimų skyriaus 2021 m. rugsėjo 16 d. pažyma Nr. (B.42-10)-B8-2394.

⁵ Lietuvos hidrometeorologijos tarnybos prie Aplinkos ministerijos Meteorologinių ir aviacinių stebėjimų skyriaus 2021 m. rugsėjo 16 d. pažyma Nr. (B.42-10)-B8-2394.

3.2.9. VSAT padaliniuose įrengtose užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose užsieniečiai palapinėse miegojo ant kareiviškų-turistinių kilimėlių arba sulankstomų karinių gultų miegmaišiuose;

3.2.10. buvusių mokyklų, vaikų globos namų patalpose apgyvendintiems užsieniečiams nesuteikta higienos ir valymo priemonių, trūko drabužių, storesnių antklodžių. Patalpose trūko karšto vandens, iš čiaupo tekantis šaltas vanduo buvo rusvos spalvos, turėjo nemalonų kvapą, trūko geriamojo vandens;

3.2.11. nei buvusių mokyklų, vaikų globos namų patalpose, nei VSAT padalinių teritorijose nebuvo įrengtų prausyklų, kuriose musulmonai galėtų atlikti mažąjį apsiprausimą, todėl islamą išpažįstantys asmenys mažąjį apsiprausimą atlieka higienos patalpose, kuriose kaupiasi vanduo dėl neįrengtų vandens nutekėjimo sistemų;

3.2.12. buvusių mokyklų, vaikų globos namų patalpose (kambariuose) buvo apgyvendinta po 10–30 asmenų, dalis žmonių miegojo koridoriuose. Buvusios Linkmenų mokyklos patalpose esančioje sporto salėje buvo apgyvendinti 67 asmenys, t. y. kartu vyrai, moterys ir nepilnamečiai, toje patalpoje labai trūko oro, užsieniečiai negalėjo atsidaryti langų, vyravo triukšmas, neužtikrintas asmenų privatumas, patalpa nevaloma, asmenys miegojo ant salėje patiestų čiužinių, daugeliui gyventojų trūko šiltų antklodžių. Be to, šioje sporto salėje asmenys buvo laikomi nuolat, t. y. į lauką išleidžiami vos 15 minučių per dieną po 10 asmenų;

3.2.13. buvusių mokyklų, vaikų globos namų patalpose (išskyrus buvusias Kapčiamiesčio vaikų globos namų patalpas) užsieniečiams prieinamoje vietoje ir jiems suprantama kalba nebuvo pakabintų priešgaisrinės apsaugos taisyklių ar evakuacijos plano, kaip elgtis kilus gaisrui užsieniečiai nebuvo informuoti net žodžiu. Pastebėtina tai, kad nakčiai užsieniečių laikymo patalpos buvo užrakinamos, todėl kyla asmenų saugumo užtikrinimo gaisro atveju klausimas;

3.2.14. daugelis užsieniečių laisvės suvaržymo sąlygomis buvusių mokyklų, vaikų globos namų patalpose bei VSAT padaliniuose įrengtose užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose buvo praleidę vidutiniškai keturiasdešimt parų;

3.2.15. VSAT padaliniuose įrengtose užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose užsieniečiams buvo suteiktos higienos priemonių – šampūnas, muiliukas, dantų valymo rinkinys; moterims – higieninių paketų;

3.2.16. užsieniečiams nebuvo organizuojamas rūbų, apavo, atsižvelgiant į oro sąlygas, centralizuotas aprūpinimas. Daugelyje užsieniečių apgyvendinimo vietų užsieniečiai neturėjo šiltesnių drabužių, apavo, kai kurie užsieniečiai nuolat buvo įsisukę į antklodes, miegmaišius;

3.2.17. užsieniečių, įskaitant pažeidžiamus asmenis, mėnesį ir ilgiau trunkantis laikymas aptvertose teritorijose be teisės laisvai judėti net ir tos teritorijos viduje (pvz., buvusios Linkmenų mokyklos pastate), prilygsta sulaikymui, tačiau net ir sulaikymo patalpoms taikomi minimalūs jų įrengimo reikalavimai nebuvo užtikrinti. Pastebėtina tai, kad asmenys aptvertose teritorijose šiomis sąlygomis mėnesį ir ilgiau laikomi be teismo sprendimo.

3.3. Konstatuotina, kad migrantų laisvės suvaržymas, trukęs vidutiniškai keturiasdešimt parų, tinkamai neužtikrinant materialinių prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų, higienos, oro sąlygas atitinkančių rūbų, apavo bei teisės į asmens privatumą, prilygsta pagal Konvenciją prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą draudžiamam nežmoniškam ar žeminančiam žmogaus orumą elgesiui.

4. Dėl teisės į tinkamą maistą užtikrinimo

4.1. Pagal Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 11 straipsnį, valstybės, šio pakto šalys, pripažįsta kiekvieno teisę į pakankamą savo ir savo šeimos gyvenimo lygį, įskaitant teisę turėti pakankamai maisto, drabužių ir būstą, taip pat į nuolatinį gyvenimo sąlygų gerinimą ir imasi reikiamų priemonių, kad būtų užtikrintas šios teisės įgyvendinimas.

Direktyvos 2013/33/ES 17 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog valstybės narės užtikrina, kad tarptautinės apsaugos besiprašantys prašytojai turėtų galimybę naudotis materialinėmis priėmimo sąlygomis, o 17 straipsnio 2 dalies 1 punkte nurodyta, jog valstybės narės užtikrina, kad materialinėmis priėmimo sąlygomis prašytojams būtų garantuojamas tinkamas gyvenimo lygis, kuriuo suteikiamos jų pragyvenimo garantijos ir apsaugoma jų fizinė bei psichinė sveikata.

Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komitetas savo 1999 m. gegužės 12 d. Bendrajame komentare Nr. 12 „Teisė į tinkamą maistą“, aiškindamas teisės į tinkamą maistą sampratą, pabrėžė, kad teisė į maistą turi būti užtikrinta nepažeidžiant kitų žmogaus teisių ir bus laikoma tinkamai įgyvendinta tik tuomet, jei asmuo galės gauti jo kultūrai priimtino ir jo sveikatai palankaus maisto (Bendrojo komentaro 7 ir 8 punktai).

EŽTT jurisprudencijoje teisės į maistą tinkamas įgyvendinimas yra atskleidžiamas tiek pažeidžiamų asmenų poreikių užtikrinimo, tiek ir laisvės išpažinti savo tikėjimą užtikrinimo aspektais. EŽTT yra pažymėjęs, kad, nepaisant ekonominės situacijos šalyje, valstybė turi pareigą užtikrinti pažeidžiamų asmenų sveikatos priežiūrą, tinkamas gyvenimo sąlygas ir tinkamą maistą⁶. Analizuodamas religijos laisvės įgyvendinimo klausimus, EŽTT pripažino, kad asmens religijos laisvė nebus pažeista, jei asmuo galės be apribojimų laikytis jo išpažįstamo tikėjimo suformuotų mitybos papročių bei taisyklių⁷. EŽTT taip pat konstatavo, kad asmenys, kurių laisvė yra suvaržyta, turi būti aprūpinti maistu atsižvelgiant į jų religinius įsitikinimus ir išlaikant pusiausvyrą tarp visų laisvės atėmimo vietoje laikomų asmenų interesų⁸.

Pagal Apygyvendinimo tvarkos 29 punkto nuostatas apgyvendinimo patalpose ar laikiname būste organizuojamas prieglobsčio prašytojų centralizuotas maitinimas, maistas turi būti tiekiamas: suaugusiems – 3, nepilnamečiams – 4 kartus per parą ir būti 2 tipų: tradicinis arba vegetarinis.

Užsieniečių apgyvendinimo taisyklių 5.5 papunktyje nustatyta, kad administruojantis asmuo organizuoja apgyvendinimo vietoje esančių užsieniečių maitinimą, o pagal šių taisyklių 23 punktą, apgyvendinimo vietose turi būti, be kita ko, užtikrintas maitinimas.

Vadovaujantis Laikino prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo VSAT struktūriniuose padaliniuose aprašo 7 punktu, prieglobsčio prašytojų maitinimas organizuojamas VSAT vado nustatyta tvarka, o prieglobsčio prašytojams pageidaujant įsigyti maisto savo lėšomis VSAT pareigūnai pagal galimybes organizuoja jų palydą iki artimiausios maisto prekių parduotuvės arba viešojo maitinimo įstaigos.

Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos struktūriniuose padaliniuose laikomų asmenų maitinimo organizavimo tvarkos aprašas (toliau – Maitinimo organizavimo aprašas), patvirtintas Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos vado 2020 m. rugpjūčio 27 d. įsakymu Nr. 4-289, reglamentuoja prieglobsčio prašytojų, pateikusių prašymus struktūriniuose padaliniuose ir laukiančių sprendimo dėl teisinės padėties, užsieniečių, dėl kurių priimtas sprendimas neįleisti jų į

⁶ *Nencheva ir kiti prieš Bulgariją*, EŽTT 2013 m. birželio 18 d. sprendimas byloje Nr. 48609/06.

⁷ *Cha'are Shalom Ve Tsedek prieš Prancūziją*, EŽTT 2000 m. birželio 27 d. sprendimas byloje Nr. 27417/95.

⁸ *Vartic prieš Rumuniją*, EŽTT 2013 d. gruodžio 17 d. sprendimas byloje Nr. 14150/08.

Lietuvos Respubliką, sulaikytų VSAT pareigūnų, kitų asmenų, laikomų VSAT struktūrinių padalinių laikino sulaikymo patalpose iki 48 val., taip pat užsieniečių, atvykusių su Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro leidimu į Lietuvą dėl ypatingų humanitarinių priežasčių ir kurie privalomos saviizoliacijos laikotarpiu būna VSAT struktūriniuose padaliniuose, maitinimo organizavimą, maisto rinkinių pirkimą bei išdavimą.

4.2. Patikrinimų metu nustatyta, kad:

4.2.1. beveik visose VSAT pasienio užkardose esančiose stovyklose migrantams šiltas maistas nėra tiekiamas, išskyrus VSAT Vilniaus pasienio rinktinės Švenčionių užkardą, kur šiltas maistas pradėtas tiekti nuo 2021 m. liepos 28 dienos (vieną kartą per dieną darbo dienomis) bei VSAT Vilniaus rinktinės Padvarionių užkardą, kur šiltas maistas pradėtas tiekti 2021 m. rugpjūčio 24 dieną (vieną kartą per dieną);

4.2.2. VSAT padaliniuose įrengtose užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose esantiems migrantams (išskyrus šios ataskaitos 4.2.1 punkte įvardytas VSAT pasienio užkardas) tiekiamas tik sausas maisto davinys (1 mėsos konservų dėžutė, 1 skardinė kukurūzų, 1 indelis užpilamos sriubos, sausainių pakelis, 1 batonėlis, 1 pakelis duonos lazdelių, 1,5 litro vandens, arbatos pakelis ir cukraus pakelis. Kartais davinį papildydavo Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos atvežti produktai, pavyzdžiui, konservuotos sriubos stiklainis). Didžioji dalis gyventojų teigė, kad maisto nepakanka, stokojama geriamojo vandens;

4.2.3. VSAT padaliniuose įrengtose užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose gyventojams buvo sudaryta galimybė pasišildyti vandens arbatai, buvo mikrobangų krosnelė;

4.2.4. VSAT pareigūnų iniciatyva kartais į užkardas atvažiuodavo autoparduotuvė arba keli asmenys surinkdavo užsakymus ir pinigus iš kitų prieglobsčio prašytojų ir juos VSAT pareigūnai nuveždavo į parduotuvę, kad galėtų papildyti maisto racioną už savo lėšas nusipirktais maisto produktais. Kalbinti prieglobsčio prašytojai teigė perkantys jogurto, sūrio, pieno vaikams;

4.2.5. beveik visose VSAT padaliniuose įrengtose užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose gyvenantys migrantai bei VSAT pareigūnai tvirtino, kad trūksta pieno produktų vaikams;

4.2.6. buvusių mokyklų, vaikų globos namų patalpose gyventojams maistas tiekiamas tris kartus per dieną. Pavyzdžiui, gyventojai pusryčiams gavo indelį jogurto ir pakelį sausainių, pietums – šiltą patiekalą, kurį sudaro makaronai, vištienos kepsnelis, truputis daržovių (žirneliai, morkos), vakarienei – blynelių. Kalbinti užsieniečiai bei savivaldybių darbuotojai teigė, kad daržovių, vaisių užsieniečiams tiekiami itin retai. Gyventojai skundėsi geriamojo vandens stygiumi. Įsitikinta, kad kai kuriose patalpose iš čiaupų bėgantis vanduo turi nemalonų kvapą, yra rusvos spalvos;

4.2.7. buvusių mokyklų, vaikų globos namų patalpose nepilnamečiams gyventojams maistas nebuvo tiekiamas 4 kartus per parą. Gyventojams skirtas valgiaraštis nebuvo skirstomas į tradicinį arba vegetarinį, kaip tai numatyta Apgyvendinimo tvarkos 29 punkte;

4.2.8. VSAT padaliniuose įrengtose užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose, skirtingai nei buvusių mokyklų, vaikų globos namų patalpose, buvusiems migrantams maitinimas buvo organizuojamas pagal Maitinimo organizavimo aprašą, numatantį, kad maisto rinkinys iki 48 val. sulaikytiems asmenims išduodamas vieną kartą per parą;

4.2.9. nebuvo nustatyta prieglobsčio prašytojų maitinimo organizavimo tvarka, kurią nustatyti įpareigoja Laikino prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo VSAT struktūriniuose padaliniuose aprašas.

4.3. Konstatuotina, kad VSAT padaliniuose įrengtose užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose teisės į tinkamą maitinimą neužtikrinimas prilygsta pagal Konvenciją prieš kankinimą ir

kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą draudžiamam nežmoniškam ar žeminančiam žmogaus orumą elgesiui.

5. Dėl asmens sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumo

5.1. Pagal Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 12 straipsnį, valstybės, šio pakto šalys, pripažįsta kiekvieno žmogaus teisę turėti kuo geriausią fizinę ir psichinę sveikatą. Priemonės, kurių valstybės, šio pakto šalys, imasi šiai teisei visiškai įgyvendinti, turi apimti, be kita ko, priemonės, kurių reikia siekiant užtikrinti, kad būtų sudarytos sąlygos visiems gauti medicinos paslaugas ir medicininę priežiūrą susirgus.

Pagal Direktyvos 2013/33/ES 19 straipsnį, valstybės turi užtikrinti, kad tarptautinės apsaugos prašytojams būtų suteikta reikalinga sveikatos priežiūra, į kurią įeitų bent jau pirmoji medicinos pagalba ir būtiniausias gydymas ligų ir rimtų psichikos sutrikimų atveju.

Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komitetas savo Bendrajame komentare Nr. 14 „Teisė į aukščiausią prieinamą sveikatos standartą“ yra pažymėjęs, jog, pagal Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktą, šio pakto šalys yra įsipareigojusios užtikrinti lygias galimybes į fizinės ir psichinės sveikatos paslaugų prieinamumą taip pat ir jų jurisdikcijoje esantiems prieglobsčio prašytojams, nelegaliems migrantams, sulaikytiems asmenims (34 p.).

CPT 19-oje bendrojoje ataskaitoje yra pasisakęs, kad nelegaliems migrantams turi būti užtikrinama teisė į sveikatos priežiūros paslaugas. Kiekviename centre, kuriame laikomi nelegalūs migrantai, kasdien turi dirbti bent slaugos kvalifikaciją turintis asmuo, kuris atliktų pirminį atvykusiųjų sveikatos įvertinimą, priimtų prašymus apsilankyti pas gydytoją, užtikrintų tinkamą ir savalaikį vaistų vartojimą, pildytų reikiamus medicininius dokumentus ([CPT/Inf(2009)27], 81 ir 91 p.).

Laikino prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo VSAT struktūriniuose padaliniuose tvarkos 8 punkte numatyta, kad, pastebėjus prieglobsčio prašytojo sveikatos pablogėjimą arba jam pasiskundus dėl sveikatos sutrikimo, VSAT pareigūnai iškviečia greitąją medicinos pagalbą. Jeigu prieglobsčio prašytojui reikalingas ambulatorinis gydymas, organizuojama VSAT pareigūnų palyda ir užtikrinama, kad prieglobsčio prašytojas savavališkai nepasišalintų iš gydymo įstaigos.

Vadovaujantis vidaus reikalų ministro–valstybės lygio ekstremaliosios situacijos operacijų vadovo 2021 m. liepos 11 d. sprendimo Nr. 10V-4 „Dėl sveikatos priežiūros paslaugų teikimo užsieniečiams“ (redakcija, įsigaliojusi 2021 m. rugpjūčio 4 d.) 1 punktu, savivaldybių administracijų direktoriams pavesta užtikrinti jų savivaldybės teritorijoje esantiems užsieniečiams, neteisėtai kirtusiems Lietuvos Respublikos valstybės sieną, pirminio ir antrinio lygio skubiosios medicinos pagalbos paslaugų teikimą ir pagalbą prasidėjus gimdymui; savalaikį paciento pervežimą į tretinio lygio paslaugas teikiančią asmens sveikatos priežiūros įstaigą, esant poreikiui teikti tretinio lygio skubiosios medicinos pagalbos paslaugas; visuomenės sveikatos priežiūrą; pasitelkti šio sprendimo priede nustatytų savivaldybių žmogiškuosius išteklius, siekiant užtikrinti pirminio ir antrinio lygio skubiosios medicinos pagalbos teikimą ir pagalbą prasidėjus gimdymui; paskirti užsieniečiams skubiosios medicinos pagalbos paslaugas teikiančią atsakingą asmens sveikatos priežiūros įstaigą ir užtikrinti užsieniečių pervežimą iš gyvenamosios vietos į šią įstaigą sveikatos priežiūros paslaugoms suteikti; numatyti COVID-19 liga (koronaviruso infekcija) ir kitomis užkrečiamomis ligomis sergančių asmenų gydymo ir izoliacijos vietas. Šio sprendimo 2 punktu Sveikatos apsaugos ministerijai pavesta organizuoti užsieniečiams tretinio lygio skubiosios medicinos pagalbos paslaugų teikimą. Šio įsakymo 4 punktu VSAT pavesta, atsiradus medicininės pagalbos užsieniečiams poreikiui užsieniečių apgyvendinimo vietose, kuriose vykdo užsieniečių

fizinę apsaugą, iškviešti greitąją medicinos pagalbą, informuoti Policijos departamentą prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos apie poreikį lydėti užsieniečius pervežant iš apgyvendinimo vietų į medicininės pagalbos teikimo vietas, 5 punktu Viešojo saugumo tarnybai prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, atsiradus medicininės pagalbos užsieniečiams poreikiui užsieniečių apgyvendinimo vietose, kuriose vykdo užsieniečių fizinę apsaugą, iškviešti greitąją medicinos pagalbą, informuoti apie tai VSAT struktūrinį padalinį regione, o 6 punktu Policijos departamentui, iš VSAT gavus informaciją apie būtinybę teikti užsieniečiui medicinos pagalbą sveikatos priežiūros įstaigoje, organizuoti užsieniečio palydą iš užsieniečių apgyvendinimo vietų į sveikatos priežiūros įstaigą ir užtikrinti apsaugą, kol bus teikiama medicinos pagalba.

Vidaus reikalų ministro–valstybės lygio ekstremaliosios situacijos operacijų vadovo 2021 m. liepos 7 d. sprendimu Nr. 1V-585 „Dėl užsieniečių sveikatos būklės įvertinimo ir laboratorinių tyrimų COVID-19 ligai (koronaviruso infekcijai) nustatyti organizavimo paskelbtos valstybės lygio ekstremaliosios situacijos dėl masinio užsieniečių antplūdžio metu“ VSAT įpareigota situacijos vietoje, iki mobilios sveikatos brigados atvykimo, dėvint 3 saugumo lygio asmenines apsaugos priemones, vykdyti užsieniečių pirminį išskirstymą atsižvelgiant į temperatūros matavimo rezultatus ir pastebėtus kitus ūmius viršutinių kvėpavimo takų infekcijų požymius. Užsieniečiai atskiriami į du srautus: į vieną srautą nukreipiami asmenys, kuriems pasireiškė karščiavimas (37,3 °C ir daugiau), ūmių viršutinių kvėpavimo takų infekcijų požymiai (pvz., kosulys, pasunkėjęs kvėpavimas ir pan.), į kitą srautą nukreipiami asmenys, kuriems nepasireiškė karščiavimas, kiti ūmūs viršutinių kvėpavimo takų infekcijų požymiai; dėl užsieniečių sveikatos būklės įvertinimo ir ištyrimo dėl COVID-19 ligos (koronaviruso infekcijos) kreiptis į Vidaus reikalų ministerijos Medicinos centrą ir savivaldybių mobilius patikros punktus dėl skubios sveikatos būklės įvertinimo dėl greitojo testo atlikimo, esant teigiamam atsakymui, tepinėlių iš asmens nosiaryklės ir ryklės paėmimo COVID-19 ligos (koronaviruso infekcijos) laboratoriniams tyrimams atlikti; užsieniečiams prireikus būtinosios medicinos pagalbos, kviešti greitąją medicinos pagalbą. Šiuo sprendimu savivaldybių, kurių teritorijoje yra apgyvendinami neteisėtai valstybės sieną kirtę užsieniečiai, administracijos direktoriai įpareigoti suformuoti mobilią sveikatos būklės įvertinimo, greitųjų testų ir tepinėlių iš asmens nosiaryklės ir ryklės paėmimo COVID-19 ligos (koronaviruso infekcijos) laboratoriniams tyrimams atlikti brigadą.

Užsieniečių, neteisėtai kirtusių Lietuvos Respublikos valstybės sieną, pirminio ir pakartotinio sveikatos būklės vertinimo tvarkos aprašas, patvirtintas vidaus reikalų ministro–valstybės lygio ekstremaliosios situacijos operacijų vadovo 2021 m. rugpjūčio 4 d. sprendimu Nr. 10V-24 „Dėl Užsieniečių, neteisėtai kirtusių Lietuvos Respublikos valstybės sieną, pirminio ir pakartotinio sveikatos būklės vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, nustato pirminio ir pakartotinio sveikatos būklės vertinimo, kuris ekstremaliosios situacijos metu prilyginamas pirminio lygio skubiosios medicinos pagalbos paslaugoms, tvarką užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose. Pagal šio aprašo 4 punktą, savivaldybės administracija iš savivaldybės teritorijoje esančių Lietuvos nacionalinei sveikatos sistemai priklausančių asmens sveikatos priežiūros įstaigų ir (ar) kitų savivaldybių deleguotų asmens sveikatos priežiūros specialistų sudaro mobiliąją komandą (t. y. užsieniečiui jo gyvenamojoje vietoje pirminį ir pakartotinį sveikatos būklės vertinimą atliekanti asmens sveikatos priežiūros specialistų komanda, kurią sudaro šeimos gydytojas arba medicinos gydytojas, bendrosios praktikos slaugytojas (arba bendruomenės slaugytojas), prireikus – akušeris), kuri teikia pirminio ir pakartotinio sveikatos būklės vertinimo paslaugas užsieniečiams, laikinai apgyvendintiems savivaldybės teritorijoje. Mobiliosios komandos

išvykimas į užsieniečių laikinojo apgyvendinimo vietą atlikti pirminius ir pakartotinius sveikatos būklės patikrinimus organizuojamas vieną kartą per dieną nuo 8 val. iki 20 valandos kiekviena dieną. Ūmiai pablogėjus paciento sveikatos būklei mobiliosios komandos ne darbo metu, užsieniečių apsaugą vykdančios pareigūnės įgaliotos kviešti greitąją medicinos pagalbą. Pagal minėto aprašo 6 punktą, pirmą kartą į užsieniečių laikinojo apgyvendinimo vietą atvykusi mobilioji komanda atlieka visų pacientų pirminį sveikatos būklės įvertinimą, o naujai atvykusių pacientų pirminis sveikatos būklės įvertinimas atliekamas ne vėliau kaip per 48 val. nuo jų apgyvendinimo laikinoje apgyvendinimo vietoje. Atlikusi pirminį sveikatos būklės įvertinimą, mobilioji komanda sudaro pacientų, kuriems bus reikalingas pakartotinis sveikatos būklės įvertinimas, sąrašą ir nustato pakartotinio sveikatos būklės įvertinimo datą.

5.2. Patikrinimų metu nustatyta, kad:

5.2.1. visose lankytose užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose asmens sveikatos priežiūros paslaugos užsieniečiams prieinamos tik esant skubiosios medicinos pagalbos poreikiui;

5.2.2. VSAT duomenimis, esant poreikiui, skubi medicinos pagalba organizuojama ir pasienyje esantiems migrantams. VSAT Varėnos pasienio rinktinės veikimo teritorijoje nuo 2021 m. rugpjūčio 2 d. iki 2021 m. rugsėjo 8 d. prie valstybės sienos esantiems neteisėtiems migrantams greitoji medicinos pagalba buvo iškviesta 8 kartus ir medicinos pagalba buvo suteikta 12 asmenų, iš jų 4 buvo nepilnamečiai. VSAT Vilniaus pasienio rinktinės veikimo teritorijoje prie valstybės sienos esantiems neteisėtiems migrantams greitoji medicinos pagalba buvo kviečiama 5 kartus ir pagalba suteikta 7 asmenims;

5.2.3. visam užsieniečių skubiosios medicinos pagalbos poreikiui užtikrinti labai trūksta asmens sveikatos priežiūros specialistų, greitosios pagalbos automobilių, pvz., Lazdijų rajono savivaldybės teritorijoje pagalbą teikė vos du greitosios pagalbos automobiliai, todėl medikai teigė nespėjantys skubiai reaguoti ne tik į visus užsieniečių, bet ir Lazdijų rajono gyventojų medicinos pagalbos poreikius;

5.2.4. kai asmeniui medicinos pagalba turi būti suteikta asmens sveikatos priežiūros įstaigoje, į užsieniečių laikino apgyvendinimo vietą iškvietus greitosios pagalbos automobilį, papildomai kviečiami ir policijos pareigūnai, kurie palydi užsieniečių iki šios įstaigos ir atgal iš jos. Patikrinimo metu buvusių Kapčiamiesčio vaikų globos namų patalpose apgyvendintam užsieniečiui prireikus skubios medikų pagalbos, buvo iškvieistas greitosios pagalbos automobilis. Medikai į vietą atvyko per maždaug 15 minučių, tačiau papildomai apie 15 minučių teko laukti policijos pareigūnų. Medikai apgailestavo, kad turi užlaikyti skubios pagalbos automobilį ir kad tiek jie, tiek ir asmuo, kuriam reikalinga skubi medicinos pagalba, tiek ir kiti skubios pagalbos poreikį turintys asmenys turi papildomai laukti;

5.2.5. asmens sveikatos priežiūros specialistai reguliariai lankėsi tik kai kuriose užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose, pavyzdžiui, VSAT Vilniaus rinktinės Padvarionių pasienio užkardoje, Adučiškio pasienio užkardoje, Pasieniečių mokyklos pastate asmens sveikatos priežiūros specialistai lankosi kartą per savaitę. Vis dėlto daugumoje aplankytų užsieniečių apgyvendinimo vietų medikai kviečiami tik esant skubiosios pagalbos poreikiui ir reguliariai jose nesilanko;

5.2.6. lankytose užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose buvo prieinamos pirmosios pagalbos vaistinė ir (arba) pagal vidaus reikalų ministro 2021 m. rugpjūčio 4 d. sprendimu Nr. 10V-24 „Dėl Užsieniečių, neteisėtai kirtusių Lietuvos Respublikos valstybės sieną, pirminio ir pakartotinio sveikatos būklės vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ patvirtintą sąrašą sudaryti pirmosios pagalbos priemonių rinkiniai. Gydytojų paskirtus vaistus ir kitus užsieniečių kasdienėms reikmėms tenkinti skirtus medikamentus (pvz., skausmui, peršalimo simptomams numalšinti)

užsieniečiams teikia ir (arba) parūpina savivaldybių administracijos, Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos darbuotojai arba kiti migrantams pagalbą teikiantys asmenys, o buvusių mokyklų, vaikų socialinės globos namų patalpose šiuo klausimu taip pat rūpinasi atitinkamos seniūnijos seniūnai. Vis dėlto, pasak kalbintų užsieniečių, jiems vaistų trūksta. Kelios kalbintos užsienietės skundėsi, kad dėl prasto maitinimo sausais daviniais jos ir jų vaikai jaučia nuolatinius pilvo skausmus, tačiau vaistų jos gavusios vos keletą kartų. Viena užsienietė pasakojo, kad jos mažamečiam vaikui, turinčiam cerebrinį paralyžių, pagal nustatytas indikacijas gydytojas skyrė itin mažą vaistų dozę, kurios vaiko negalavimams numalšinti nepakanka;

5.2.7. sąlytį su COVID-19 liga (koronaviruso infekcija) užsikrėtusiais asmenimis turėjusių 12 užsieniečių buvo laikomi užsieniečių sulaikymui skirtose patalpose, esančiose VSAT Varėnos rinktinės A. Barausko užkardoje, kitų atskirų tokių asmenų izoliavimui skirtų ir specialiai įrengtų patalpų patikrinimų metu nebuvo;

5.2.8. VSAT Varėnos rinktinės Druskininkų užkardos teritorijoje COVID-19 liga (koronaviruso infekcija) užsikrėtę ar sąlytį su užsikrėtusiais asmenimis turėję užsieniečiai VSAT pareigūnų nurodymu būriavosi prie suoliuko, esančio netoli šios užkardos administracinio pastato įėjimo. VSAT darbuotojų teigimu, tuo metu spręstas klausimas, kur šiuos asmenis izoliuoti, tačiau, kol šis klausimas išspręstas nebuvo, minėti asmenys nakčiai buvo gabenami į miške esančias atraminio punkto patalpas;

5.2.9. VSAT pareigūnai informavo, kad visiems užsieniečiams yra atliekami greitieji testai užsikrėtimui COVID-19 liga (koronaviruso infekcija) nustatyti. Esant teigiamam testo atsakymui, organizuojamas tepinėlių iš asmens nosiaryklės ir ryklės paėmimas COVID-19 ligos (koronaviruso infekcijos) laboratoriniams tyrimams atlikti. Esant neigiamam testo rezultatui, VSAT pareigūnai priima prieglobsčio prašymus ir atlieka pirminius prieglobsčio procedūros veiksmus.

Vis dėlto patikrinimų metu nustatyta, kad užsieniečių testavimas užsikrėtimui COVID-19 liga (koronaviruso infekcija) nustatyti užsieniečių laisvės apribojimo vietose nebuvo organizuojamas nuosekliai. Dauguma užsieniečių buvo testuojami vos jiems atvykus, tačiau taip pat palapinėse, kartu su testuotais žmonėmis, buvo apgyvendina ir dar netestuotų asmenų. Pavyzdžiui, VSAT Druskininkų užkardos bei VSAT Druskininkų užkardos Švendurbės upių pasienio kontrolės punkto teritorijose apgyvendinti užsieniečiai informavo, kad dauguma jų buvo testuoti ir jų testų rezultatai buvo neigiami, tačiau kartu su jais, toje pačioje palapinėje, jau kelias dienas buvo apgyvendinta grupė netestuotų asmenų. Patikrinimo VSAT Vilniaus pasienio rinktinės Puškų užkardoje metu paaiškėjo, kad naujai į šią užkardą atvykusiems užsieniečiams yra daromi tik greitieji testai, o šiems testams parodžius teigiamą užsikrėtimui COVID-19 liga (koronaviruso infekcija) rezultatą asmenims organizuojamas pakartotinis testavimas imant mėginius iš nosiaryklės;

5.2.10. užsieniečių apgyvendinimo vietose yra organizuojamas užsieniečių skiepijimas nuo COVID-19 ligos (koronaviruso infekcija), vakcinuojami tam neprieštaraujantys užsieniečiai;

5.2.11. užsieniečių apgyvendinimo vietose buvo asmenų, kurie skundėsi įvairiais sveikatos negalavimais (sutinusiomis kojomis, nugaros skausmais, dantų skausmais, peršalimu ir kt.), kurie, šių asmenų teigimu, yra ilgalaikiai ir tabletės nuo skausmo nepakanka, kad šie negalavimai praeitų. Asmenys pageidavo, kad juos apžiūrėtų medikas, tačiau, kaip informavo VSAT pareigūnai, dėl asmens sveikatos priežiūros specialistų trūkumo ir vadovaujantis vidaus reikalų ministro–valstybės lygio ekstremaliosios situacijos operacijų vadovo aktualiais sprendimais, medikų apžiūrimi yra tik tie asmenys, kuriems reikalinga skubi medicinos pagalba;

5.2.12. VSAT Vilniaus pasienio rinktinės Puškų užkardoje apgyvendinti užsieniečiai teigė medicinos paslaugų stygiumi nesiskundžiantys, vis dėlto šioje užkardoje buvo cukriniu diabetu serganti užsienietė, kuri vizito pas gydytoją laukė beveik du mėnesius (jos pirmasis vizitas numatytas 2021 m. rugsėjo 16 d.). VSAT pareigūnai informavo, kad, jei asmuo pats nesikreipia dėl konsultacijos su mediku poreikio, gydytojo atvykimas nėra organizuojamas. Pastebėtina, kad minėtoji užsienietė susišnekėti gali tik savo gimtąja kalba. Šis pavyzdys iliustruoja, kad pirminis užsieniečių sveikatos būklės vertinimas užtikrinant (prireikus) vertėjo dalyvavimą nėra vykdomas sklandžiai ir laiku;

5.2.13. užsieniečiams nemokamai suteikiama tik būtinoji medicinos pagalba, o už kitas asmens sveikatos priežiūros paslaugas bei gydytojo neišrašytus ir nekompensuojamus vaistus prašoma susimokėti asmeninėmis lėšomis. Kalbinti užsieniečiai tikino pakankamai pinigų tam neturintys. Be to, jiems nesudaryta galimybė naudotis savo banko sąskaitomis, todėl pinigų perlaidų gauti ir jomis disponuoti jie taip pat negalintys;

5.2.14. užsieniečių apgyvendinimo vietose buvo užsieniečių, turinčių sunkią negalią, bei tokių, kuriems buvo reikalinga nuolatinė asmens sveikatos priežiūros specialistų priežiūra. Pavyzdžiui, tarp VSAT Druskininkų užkardos Švendurbės upių pasienio kontrolės punkto teritorijoje apgyvendintų užsieniečių buvo cerebriniu paralyžiumi sergantis vaikas. VSAT Vilniaus pasienio Švenčionių užkardoje buvo užsienietis, sergantis epilepsija, kuriam ne pirmą kartą buvo kviečiama greitoji medicinos pagalba, tačiau atvykę medikai niekada nevežė šio asmens į asmens sveikatos priežiūros įstaigą gydyti ir / arba atlikti tyrimus;

5.2.15. užsieniečių apgyvendinimo vietose sprendimą, ar būtina kvietiti greitąją medicinos pagalbą, priima VSAT arba Viešojo saugumo tarnybos pareigūnai, kurie ne visuomet reaguoja į užsieniečių prašymus kviešti greitąją medicinos pagalbą. Pareigūnų teigimu, jie ne visuomet žino, ar pagalba užsieniečiams išties reikalinga, kadangi, nepasiteisinus greitosios medicinos pagalbos būtinybei, jie esą sulaukia medikų priekaištų.

5.3. Konstatuotina, kad užsieniečių apgyvendinimo vietose užsieniečių teisės į aukščiausią prieinamą sveikatos priežiūros standartą įgyvendinimas nėra tinkamai užtikrinamas, o tai prilygsta pagal Konvenciją prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą draudžiamam nežmoniškam ar žeminančiam žmogaus orumą elgesiui.

6. Dėl asmenų pažeidžiamumo ir specialių poreikių vertinimo bei tinkamų laikymo sąlygų pažeidžiamiems asmenims užtikrinimo

6.1. Direktyvoje 2013/33/ES pažymėta, kad nacionalinės valdžios institucijos pirmiausia turėtų pasirūpinti specialių priėmimo poreikių turinčių asmenų priėmimu, kad užtikrintų, jog toks priėmimas būtų specialiai pritaikytas jų specialiems priėmimo poreikiams tenkinti (preambulės 14 punktas). Direktyvos 2013/33/ES 18 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad valstybės turi atsižvelgti į amžiaus ir lyties aspektus, taip pat į pažeidžiamų asmenų padėtį, kiek tai susiję su prašytojais, apgyvendintais patalpose, kol yra nagrinėjamas prie valstybės sienos arba tranzito zonose pateiktas tarptautinės apsaugos prašymas.

Pagal Direktyvos 2013/33/ES 19 straipsnį, valstybės turi užtikrinti, kad specialių priėmimo poreikių turintiems prašytojams būtų suteikta būtina medicinos ar kitokia pagalba, įskaitant, prireikus, ir tinkamą psichinės sveikatos priežiūrą.

Pagal Direktyvos 2013/33/ES 21 straipsnį, valstybės narės įpareigtos atsižvelgti į pažeidžiamų asmenų poreikius, o Direktyvos 2013/33/ES 22 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad, siekdamas veiksmingai įgyvendinti 21 straipsnį, valstybės narės vertina, ar tarptautinės apsaugos

prašytojas yra specialių priėmimo poreikių turintis asmuo. Šis vertinimas turi būti pradedamas per pagrįstą laikotarpį nuo tada, kai paprašoma tarptautinės apsaugos, ir gali būti įtraukiamas į galiojančias nacionalines procedūras. Valstybės narės turi užtikrinti, kad specialių priėmimo poreikių turintiems prašytojams teikiant pagalbą pagal šią direktyvą būtų atsižvelgiama į jų specialius priėmimo poreikius per visą prieglobsčio procedūrą ir būtų tinkamai stebima jų padėtis.

Vadovaujantis Direktyvos 2013/33/ES 23 straipsnio 1 dalimi, valstybės narės, įgyvendindamos su nepilnamečiais susijusias šios direktyvos nuostatas, pirmiausia atsižvelgia į vaiko interesus. Valstybės narės užtikrina, kad nepilnamečiai turėtų tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jų fiziniam, protiniam, dvasiniam, moraliniam ir socialiniam vystymuisi. Be to, pagal Direktyvos 2013/33/ES 23 straipsnio 2 dalies b punktą, vertindamos vaiko interesus, valstybės narės visų pirma tinkamai atsižvelgia į nepilnamečio gerovę ir socialinę raidą, ypač – į nepilnamečio patirtį, o pagal šio straipsnio 3 dalį, valstybės narės užtikrina, kad nepilnamečiai turėtų galimybę užsiimti laisvalaikio veikla, įskaitant pagal amžių jiems tinkamus žaidimus ir pramogas, taip pat veiklą gryname ore.

Pagal Direktyvos 2013/33/ES 25 straipsnį, valstybės narės užtikrina, kad kankinimus, išprievartavimą ar kitokius rimtus smurtinius veiksmus patyrę asmenys gautų reikiamą pagalbą dėl tokiais veiksmais padarytos žalos, visų pirma galėtų naudotis tinkamu medicininiu ir psichologiniu gydymu arba priežiūra. Su kankinimų, išprievartavimo ar kitokio sunkaus smurto aukomis dirbantys asmenys turi būti dalyvavę reikiamuose mokymuose, susijusiuose su jų poreikiais, ir toliau juose dalyvauti, bei būti susaistyti nacionalinėje teisėje numatytų konfidencialumo taisyklių dėl bet kokios atliekant pareigas gautos informacijos. Taip pat Direktyvos 2013/33/ES 23 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad valstybės narės suteikia galimybę naudotis reabilitacijos paslaugomis tiems nepilnamečiams, kurie yra patyrę bet kokią prievartą, buvo be priežiūros, išnaudojami, kankinami, su kuriais buvo žiauriai, nežmoniškai ir žeminančiai elgiamasi arba kurie yra nukentėję karinių konfliktų metu, bei užtikrina, kad būtų teikiama reikiama psichinės sveikatos priežiūra ir prireikus suteikta kvalifikuota psichologinė pagalba.

Pagal Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 27 straipsnio 1 dalį, Lietuva yra įsipareigojusi pripažinti kiekvieno vaiko teisę turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi.

Jungtinių Tautų vyriausiasis pabėgėlių komisaras yra pažymėjęs, kad dėl prieglobsčio prašytojų patirtų traumų, susijusių su asmenų bėgimu iš savo kilmės šalių, jie, ir ypač vaikai, gali turėti fizinės sveikatos problemų ir (ar) emocinių ar psichinių sutrikimų, dėl kurių jiems reikia neatidėliotinos specialistų pagalbos. Tačiau daugeliu atvejų prieglobsčio prašytojams užtikrinama tik skubi medicinos pagalba, jei tokia yra prieinama. Vis dėlto prieglobsčio prašytojams turėtų būti prieinama medicininė ir psichologė pagalba, jeigu jiems ji yra reikalinga vos atvykus į prieglobsčio valstybę ir visos prieglobsčio procedūros metu ([2001 m. rugsėjo 4 d., EC/GC/01/17], 14 p.).

EŽTT yra pasisakęs⁹, kad, siekdamas įgyvendinti EŽTK 3 straipsnį, valstybės privalo imtis tinkamų priemonių, kad galėtų pasirūpinti ir apsaugoti labiausiai pažeidžiamus asmenis, įskaitant vaikus, kankinimų, smurto ar prekybos žmonėmis aukas, asmenis, turinčius sveikatos problemų ir kitus pažeidžiamus asmenis. Tai apima įpareigojimą imtis aktyvių veiksmų, siekiant kuo anksčiau nustatyti pažeidžiamumą taikant veiksmingas pažeidžiamumo vertinimo procedūras.

⁹EŽTT 2011 m. balandžio 5 d. sprendimas byloje *Rahimi prieš Graikiją*, peticijos Nr. 8687/08; EŽTT 2017 m. balandžio 4 d. sprendimas byloje *Thimothawes prieš Belgiją*, peticijos Nr. 39061/11; EŽTT 2016 m. gegužės 3 d. sprendimas byloje *Abdi Mahamud prieš Malta*, peticijos Nr. 56796/13.

EŽTT pažymėjo¹⁰, kad visada pirmiausia turi būti atsižvelgiama į geriausias vaiko interesus, todėl valstybės turi užtikrinti ypatingą vaikų apsaugą ir priežiūrą, įskaitant tinkamas priemones, skirtas užkirsti kelią netinkamam elgesiui. Vaikai neturėtų būti laikomi jiems nepritaikytose vietose ir vaikų laikymo sąlygos neturėtų sukurti jiems streso ir nerimo situacijos, turinčios ypač traumuojančių pasekmių. Tai reiškia, kad migrantų priėmimo sąlygos turėtų būti tinkamos ir pritaikytos vaiko amžiui.

EŽTT ne kartą yra pabrėžęs¹¹, kad valdžios institucijos, vykdydamos prieglobsčio prašytojų apgyvendinimą (sulaikymą), turėtų būti ypač atsargios, kad būtų išvengta situacijų, kurios prilygtų toms pačioms aplinkybėms, kurios ir privertė asmenis pabėgti iš savo kilmės šalių. EŽTT nurodė, kad turi būti atsižvelgiama į asmenų pažeidžiamumą dėl jų priklausymo LGBT bendruomenei, siekiant, kad būtų užtikrintas tokių asmenų saugumas ir jie nebūtų laikomi bendrose patalpose kartu su kitais užsieniečiais, atvykusiais iš šalių, kuriose plačiai paplitę kultūriniai ar religiniai išankstiniai neigiami nusistatymai prieš tokius asmenis.

Klausimai dėl lytinės tapatybės ir seksualinės orientacijos ir priklausymo LGBT bendruomenei yra įtraukti į Europos prieglobsčio paramos biuro (EASO) parengtas gaires dėl prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumo ir jų turimų specialiųjų poreikių vertinimo¹².

Lietuvos migracijos politikos gairių, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. sausio 22 d. nutarimu Nr. 79 „Dėl Lietuvos migracijos politikos gairių patvirtinimo“, 12.2.8 papunktyje numatyta, kad imigracijos srityje didelis dėmesys turi būti skiriamas specifinių teisių turintiems užsieniečiams ar užsieniečiams, kuriems dėl situacijos, kurioje jie atsidūrė, reikia palankesnių sąlygų ar apsaugos (pavyzdžiui, prieglobsčio prašytojams, pažeidžiamų asmenų kategorijai priklausantiems užsieniečiams ir kt.). Pagal Lietuvos migracijos politikos gairių 12.3.2 punktą, naudojantis Europos Sąjungos fondų teikiamomis finansinėmis galimybėmis, Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir kitų finansavimo šaltinių lėšomis, būtina siekti, kad prieglobsčio prašytojų priėmimo ir apgyvendinimo sąlygos atitiktų teisės aktų reikalavimus. Taip pat tikslinga didinti prieglobsčio prašytojų priėmimo ir apgyvendinimo mechanizmo lankstumą ir gebėjimą prisitaikyti prie nepastovių prieglobsčio prašytojų srautų. Ypač turėtų būti rūpinamasi asmenų, turinčių specialiųjų poreikių, apgyvendinimo sąlygomis.

Pagal Įstatymo 2 straipsnio 18² dalį, sąvoka „pažeidžiamas asmuo“ apibrėžiama kaip asmuo, turintis specialiųjų poreikių, pavyzdžiui, nepilnametis, negalią turintis asmuo, vyresnis negu 75 metų asmuo, nėščia moteris, vieniši tėvas ar motina, auginantys nepilnamečių vaikų, psichikos ir elgesio sutrikimų turintis asmuo, prekybos žmonėmis auka arba asmuo, kuris buvo kankintas, išprievartautas ar patyrė kitokį sunkų psichologinį, fizinį ar seksualinį smurtą.

Įstatymo 71 straipsnio 1 dalies 9 punkte numatyta, kad, prieglobsčio prašytoją priskyrus pažeidžiamų asmenų grupei, jis turi teisę naudotis jo specialiuosius poreikius atitinkančiomis priėmimo sąlygomis.

¹⁰ EŽTT 2011 m. balandžio 5 d. sprendimas byloje *Rahimi prieš Graikiją*, peticijos Nr. 8687/08; EŽTT 2019 m. vasario 28 d. sprendimas byloje *Khan prieš Prancūziją*, peticijos Nr. 12267/16; EŽTT 2006 m. spalio 12 d. sprendimas byloje *Mubilanzila Mayeka ir Kaniki Mitunga prieš Belgiją*, peticijos Nr. 13178/03; EŽTT 2012 m. sausio 19 d. sprendimas byloje *Popov prieš Prancūziją*, peticijų Nr. 39472/07 ir 39474/07; EŽTT didžiosios kolegijos 2014 m. lapkričio 4 d. sprendimas byloje *Tarakhel prieš Šveicariją*, peticijos Nr. 29217/12.

¹¹ EŽTT 2016 m. liepos 5 d. sprendimas byloje *O. M. prieš Vengriją*, peticijos Nr. 9912/15; EŽTT 2010 m. gegužės 20 d. sprendimas byloje *Alajos Kiss prieš Vengriją*, peticijos Nr. 38832/06.

¹² Prieinama per: <https://ipn.easo.europa.eu/easo-tool-identification-persons-special-needs>.

Vadovaujantis Įstatymo 71 straipsnio 2 dalimi, nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai turi teisę mokytis pagal ikimokyklinio, priešmokyklinio, bendrojo ugdymo arba profesinio mokymo programą (programas) švietimo, mokslo ir sporto ministro nustatyta tvarka. Teisė mokytis pagal priešmokyklinio, bendrojo ugdymo ar profesinio mokymo programą (programas) užtikrinama nedelsiant ir ne vėliau kaip per 3 mėnesius nuo prašymo suteikti prieglobstį pateikimo dienos. Prieglobsčio prašytojas, pradėjęs mokytis būdamas nepilnametis, turi teisę pabaigti bendrojo ugdymo arba profesinio mokymo programą (programas), net jeigu mokydamasis sulaukė pilnametystės.

Seimo kontrolierius atkreipia dėmesį, kad prieglobsčio prašytojų vaikai, nors ir būdami su savo šeimos nariais, išgyvena itin daug streso sukeliančius įvykius: jie turi bėgti iš savo gimtosios šalies į kitą, jiems nežinomą šalį, kurioje tikisi gauti prieglobstį; kartu su savo šeima siekia įsitvirtinti naujoje šalyje, nemokėdami kalbos ir nežinodami priimančios šalies kultūrinių ypatybių, taisyklių ir pan. Tinkamam ir kokybiškam vaiko emocijų, kognityvinių gebėjimų, raidos vystymuisi yra reikalingas stabilumas, kuris tokiose situacijose yra prarandamas.

Prieglobsčio Lietuvos Respublikoje suteikimo ir panaikinimo tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2016 m. vasario 24 d. įsakymu Nr. 1V-131 „Dėl Prieglobsčio Lietuvos Respublikoje suteikimo ir panaikinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, 22 punkte, be kita ko, numatyta, kad prašymas suteikti prieglobstį laikomas pateiktu, kai užsienietis jį pateikia Įstatymo 67 straipsnio 1 dalyje nurodytai valstybės institucijai ar įstaigai, laikydamasis to paties straipsnio 2 dalyje nustatytų reikalavimų. Neteisėtai kirtus Lietuvos Respublikos valstybės sieną, prašymas suteikti prieglobstį privalo būti pateiktas nedelsiant. Pagal šio aprašo 25.5.3 papunktį, prašymą suteikti prieglobstį priimančios institucijos įgaliotas valstybės tarnautojas, pildydamas nustatytos formos prašymą suteikti prieglobstį, atlieka pirminę prieglobsčio prašytojo apklausą ir įrašo duomenis nustatytos formos prašyme suteikti prieglobstį. Pirminės apklausos tikslas – surinkti duomenis apie prieglobsčio prašytoją bei kartu atvykusius prieglobsčio prašytojo šeimos narius ir kitus minėtame papunktyje nurodytus duomenis, be to, pirminės apklausos metu taip pat turi būti atliekamas prieglobsčio prašytojo pažeidžiamumo pirminis vertinimas.

6.2. Patikrinimų metu nustatyta, kad:

6.2.1. VSAT pareigūnų teigimu, pirminį asmens pažeidžiamumo vertinimą pareigūnai atlieka vizualiai apžiūrėję asmenį bei jį apklausę. Kitoks pažeidžiamumo vertinimas nėra atliekamas. Kalbintų pareigūnų teigimu, kaip pažeidžiami asmenys identifikuojamos šeimos, mažamečiai vaikai, besilaukiančios moterys, asmenys su negalia. Pažeidžiamumas dėl galimai patirto smurto, priklausymo seksualinėms mažumoms nėra vertinamas. Taip pat ne visuomet įvertinamas asmens pažeidžiamumas dėl jo priklausymo etninei grupei. Pavyzdžiui, VSAT Vilniaus rinktinės Adutiškio pasienio užkardoje tarp kitų užsieniečių buvo apgyvendinta ir 8 jazidų iš Sindžaro regiono Irake grupė, tačiau VSAT pareigūnai apie tai nežinojo. Užsieniečių apgyvendinimo vietose laikomų besilaukiančių moterų tikslūs skaičiai nebuvo žinomi;

6.2.2. Užsieniečių, turinčių ypatingų poreikių, identifikavimo, apgyvendinimo ir pagalbos jiems teikimo Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Užsieniečių registracijos centre tvarkos aprašas, patvirtintas VSAT vado 2016 m. gruodžio 23 d. įsakymu Nr. 4-597, nustato pažeidžiamų asmenų klasifikavimo, identifikavimo, apgyvendinimo ir pagalbos jiems teikimo ir darbo su pažeidžiamais asmenimis tvarką, taikomą VSAT Užsieniečių registracijos centre. Šiame apraše išskiriamos šios pažeidžiamų asmenų grupės: nepilnamečiai, asmenys su negalia arba sunkiai sergantys asmenys, psichikos liga sergantys asmenys, nėščios moterys, vaikų turintys vieniši tėvai, vyresnio amžiaus asmenys, asmenys, galimai

patyrę kankinimus, išprievartavimą arba kitokių formų sunkų psichologinį, fizinį arba seksualinį smurtą, prekybos žmonėmis aukos ir kiti pažeidžiami asmenys, kurie turi specialiųjų poreikių.

Pastebėtina, kad analogiška tvarka dėl asmenų pažeidžiamumo vertinimo, pažeidžiamų asmenų apgyvendinimo ir pagalbos jiems teikimo kituose VSAT padaliniuose, kuriuose yra laikinai apgyvendinami užsieniečiai, bei kitose savivaldybių administracijų tam skirtose patalpose, nėra numatyta;

6.2.3. VSAT informavo, kad nuo 2021 m. rugpjūčio 16 d. yra vykdomas šeimų su mažamečiais vaikais perkėlimas iš VSAT pasienio užkardų į VSAT Pasieniečių mokykloje įrengtą konteinerinių namelių stovyklą. Nuolat yra derinamas pažeidžiamų prieglobsčio prašytojų perkėlimas į Pabėgėlių priėmimo centrą, kai tik gaunama informacija apie šiame centre atsiradusias laisvas vietas. Nuo 2021 m. rugsėjo 16 d. buvo planuojamas pažeidžiamų asmenų perkėlimas iš kitų apgyvendinimo vietų į Pabėgėlių priėmimo centre įrengtą konteinerinių namelių stovyklą;

6.2.4. patikrinimo metu užsieniečių apgyvendinimo vietose buvo pažeidžiamiems asmenims priskirtinų užsieniečių, kurie jų specialiųjų poreikių neatitinkančiomis sąlygomis gyveno 30 ir daugiau dienų. Specialiems poreikiams nepritaikytose palapinėse, garažuose buvo apgyvendinti nepilnamečiai, besilaukiančios moterys, pagyvenę asmenys, asmenys, turintys lėtinių ligų ar ilgalaikių sveikatos sutrikimų, tarp kurių – sergantieji astma, cukriniu diabetu, epilepsija, taip pat buvo mažamečių su Dauno sindromu, cerebriniu paralyžiumi, nepilnametis, kuriam diagnozuota šizofrenija, asmenys su akivaizdžia fizine negalia (pvz., asmuo be rankos), tačiau šiems asmenims papildomas dėmesys (paslaugos, priemonės, specialus maitinimas, specialios apgyvendinimo sąlygos), atsižvelgiant į jų specialiuosius individualius poreikius, neteiktas. Pavyzdžiui, kaip minėta šios ataskaitos 5.2.12 papunktyje, VSAT Vilniaus pasienio rinktinės Puškų užkardoje apgyvendinta užsienietė, serganti cukriniu diabetu, mediko nebuvo apžiūreta beveik du mėnesius. Pasiteiravus, ar šiai užsienietei užtikrinamas specialus maitinimas, VSAT pareigūnas informavo, kad visiems užsieniečiams išduodami vienodi sauso maisto daaviniai, tačiau užsienietė turi teisę jai tinkamų vartoti produktų įsigyti mobiliuoje parduotuvėje;

6.2.5. kalbinti užsieniečiai pasakojo, kad pažeidžiamų asmenų specialūs poreikiai nebuvo užtikrinti: vaikams neužtikrintas specialaus maisto, pieno kasdienis tiekimas, itin trūko vėsiu ir drėgnu oru dėvėti tinkamų drabužių, avalynės, ne visos besilaukiančios moterys buvo apžiūretos medikų, papildomas, specialus maitinimas joms nebuvo organizuojamas, tačiau kai kurios moterys teigė gavusios po vitaminų pakuotę, sveikatos sutrikimų ar negalią turintiems asmenims, kaip ir kitiems užsieniečiams, užtikrinama tik būtinoji medicinos pagalba;

6.2.6. LGBTQ+ bendruomenei priklausančių užsieniečių buvo VSAT Vilniaus pasienio rinktinės Puškų užkardoje ir Padvarionių užkardoje, taip pat, galimai, VSAT Varėnos rinktinės Druskininkų užkardoje. Šie asmenys buvo apgyvendinti bendrose teritorijose, tai yra kartu su kitais užsieniečiais, kurie dėl savo religinių įsitikinimų ar kitų pažiūrų LGBTQ+ bendruomenės narių atžvilgiu yra nusiteikę priešiški. Ne visose patikrinimų metu lankytose vietose pareigūnai žinojo, ar jose yra LGBTQ+ bendruomenei priklausančių užsieniečių, ir to, kad jie priskirtini pažeidžiamų asmenų kategorijai. Užsieniečiams atvykus į jų laikino apgyvendinimo vietą, jų pirminio vertinimo (pokalbio) metu nėra užduodamas klausimas dėl jų seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės, taigi užsieniečių pažeidžiamumas dėl jų priklausymo seksualinėms mažumoms bei dėl to galimai patirto smurto nėra vertinamas, ir, atitinkamai, LGBTQ+ bendruomenei priklausančių asmenų specialieji poreikiai nėra identifikuojami nedelsiant.

VSAT Vilniaus pasienio rinktinės Puškų pasienio užkardoje 2021 m. rugsėjo 15 d. gyveno du LGBTQ+ bendruomenei priklausantys užsieniečiai. Pareigūnams ši aplinkybė buvo žinoma ir

minėtiems užsieniečiams buvo leista laikinai apsigyventi atskiroje palapinėje, tačiau minėtoji palapinė stovėjo bendroje palapinių miestelio teritorijoje, kurioje buvo apgyvendinta dar 30 asmenų (28 iš jų – vyrai, 5 jų – laikinai izoliuoti). Po vykdyto patikrinimo, 2021 m. rugsėjo 24 d., šie asmenys buvo perkelti į patalpą ūkiniame pastate (garaže) kartu su keliolika kitų užsieniečių. Šie LGBTQ+ bendruomenei priklausantys užsieniečiai susišnekėti gali tik savo gimtosiomis kalbomis, todėl diskretiškai ir be vertėjo pagalbos negali pareigūnams ar kitiems pagalbą teikiantiems asmenims perteikti savo išgyvenimų ir specialiųjų poreikių. Pažymėtina tai, kad VSAT Vilniaus pasienio rinktinės vadas 2021 m. rugsėjo 21 d. raštu Nr. 14VR-3057 „Dėl informacijos pateikimo“ informavo Seimo kontrolierių apie tai, kad VSAT Vilniaus pasienio rinktinės Puškų pasienio užkardoje pažeidžiamų asmenų nėra. Šis pavyzdys atskleidė, kad VSAT pareigūnai neatlieka išsamaus užsieniečių pažeidžiamumo ir specialiųjų poreikių vertinimo, LGBTQ+ bendruomenės narių nepriskiria pažeidžiamų asmenų kategorijai ir jų specialiųjų poreikių nežino;

6.2.7. užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose nėra vertinama, ar asmuo yra prekybos žmonėmis auka, ar jis buvo kankintas, išprievartautas arba patyrė kitokį sunkų psichologinį, fizinį ar seksualinį smurtą, dėl ko jis gali turėti specialiųjų pagalbos poreikių. Taip pat nėra aišku, kokia yra asmens pažeidžiamumo vertinimo šiuo aspektu tvarka arba metodika, kuria pareigūnai turėtų vadovautis, siekdami identifikuoti smurtą patyrusį asmenį bei užtikrinti jam reikalingą pagalbą;

6.2.8. užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose psichologinė pagalba užsieniečiams neteikiama;

6.2.9. nepilnamečių asmenų švietimas ir prasmingas laisvalaikis nebuvo organizuojami nė vienoje iš patikrinimų metu aplankytų užsieniečių laikymo vietų. Užsieniečiai teigė stovyklose gyvenantys daugiau nei mėnesį, tačiau neturintys informacijos apie tai, kada jų vaikams bus užtikrintas mokslas. Vienas kalbintų užsieniečių teigė, kad VSAT pareigūnams buvo išreiškęs pageidavimą mokytis stovykloje apgyvendintus užsieniečius anglų kalbos, tačiau lentos, popieriaus, rašymo priemonių tam negaunantis. VSAT pareigūnai informavo, kad lankytose užsieniečių apgyvendinimo vietose nepilnamečių švietimą organizuoti neplanuojama, nes artimiausiu metu šeimos su vaikais bus perkeltos kitur.

6.3. Konstatuotina, kad procedūros dėl užsieniečių pažeidžiamumo vertinimo ir specialiųjų poreikių identifikavimo jų laikino apgyvendinimo vietose nėra aiškios ir vieningos, ne visų pažeidžiamų asmenų specialieji poreikiai, vaiko teisės ir teisėti interesai yra užtikrinami, todėl užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose yra sudarytos pagal Konvenciją prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą draudžiamam nežmoniškam ar žeminančiam žmogaus orumą elgesiui draudžiamos nežmoniškos ir žmogaus orumą žeminančios sąlygos.

7. Dėl informacijos apie teises, pareigas, prašymų suteikti prieglobstį nagrinėjimo procedūras prieinamumo

7.1. Direktyvoje 2013/33/ES pažymėta, kad siekiant užtikrinti procedūrinę garantijas, kuriomis numatoma galimybė susisiekti su teisine pagalba teikiančiomis organizacijomis arba asmenų grupėmis, tarptautinės apsaugos prašytojams turėtų būti teikiama informacija apie tokias organizacijas ir asmenų grupes (preambulės 21 punktą). Direktyvos 2013/33/ES 5 straipsnyje numatyta valstybių, Europos Sąjungos narių, pareiga užtikrinti, kad tarptautinės apsaugos prašytojams jiems suprantama kalba būtų suteikta informacija apie organizacijas arba asmenų grupes, teikiančias specialią teisinę pagalbą, bei apie organizacijas, kurios galėtų suteikti pagalbą arba juos informuoti apie esamas priėmimo sąlygas, įskaitant sveikatos priežiūrą.

Europos Parlamento ir Tarybos 2013 m. birželio 26 d. direktyvoje 2013/32/ES dėl tarptautinės apsaugos suteikimo ir panaikinimo bendros tvarkos (toliau – Direktyva 2013/32/ES) pažymėta, kad, siekiant asmenis, kuriems reikalinga apsauga, teisingai pripažinti pabėgėliais arba papildomą apsaugą galinčiais gauti asmenimis, kiekvienam prašytojui turėtų būti leista veiksmingai naudotis procedūromis, suteikta galimybė bendradarbiauti ir tinkamai bendrauti su kompetentingomis institucijomis, siekiant pateikti susijusius savo bylos faktus, ir turėtų būti suteiktos pakankamos procesinės garantijos pateikti savo argumentus visais procedūros etapais. Be to, pagal tarptautinės apsaugos prašymo nagrinėjimo procedūrą paprastai turėtų būti numatyta bent: prašytojo teisė likti, kol bus priimtas sprendžiančiosios institucijos sprendimas; teisė naudotis vertėjo žodžiu paslaugomis savo argumentams pateikti, jei jį apklausia institucijos; galimybė susisiekti su Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių reikalų komisaro atstovu ir organizacijomis, kurios tarptautinės apsaugos prašytojams teikia patarimus ar konsultacijas; teisė gauti atitinkamą pranešimą apie sprendimą ir to sprendimo faktines ir teisineis priežastis; galimybė konsultuotis su patarėju teisės klausimais ar kitu patarėju; teisė būti informuotam apie savo teisinę padėtį lemiamais procedūros etapais ta kalba, kurią jis supranta arba, kaip pagrįstai manoma, turėtų suprasti; ir – jeigu sprendimas neigiamas – teisė į veiksmingą teisių gynimo priemonę, kuria galėtų pasinaudoti teisme (preambulės 25 punktas);

Jungtinių Tautų vyriausiasis pabėgėlių komisaras yra pažymėjęs, kad, nepriklausomai nuo to, ar prieglobsčio prašytojai pateikia savo prašymus vos atvykę į šalį ar jau po atvykimo, jie dažnai susiduria su sunkumais ankstyvame prieglobsčio proceso etape. Be tinkamų konsultacijų dėl jų priėmimo praktinės tvarkos, prieglobsčio procedūros ir kitos naudingos informacijos, prieglobsčio prašytojams gali trūkti pagrindinės informacijos apie prieglobsčio procedūrą ir tai jiems gali sudaryti kliūtis oficialiai ar suprantamai pateikti prieglobsčio prašymus ([2001 m. rugsėjo 4 d., EC/GC/01/17], 11 p.).

CPT savo 19-oje bendrojoje ataskaitoje yra pasisakęs, kad sulaikytiems nelegaliems migrantams turi būti užtikrinama teisė į advokatą ir galimybė informuoti savo giminaitį ar trečiąją šalį apie jo sulaikymą. Kai gydytojai arba slaugytojai negali tinkamai diagnozuoti ir įvertinti asmens sveikatos būklę dėl kalbos barjero, jiems turi būti sudarytos sąlygos nedelsiant pasinaudoti kvalifikuoto vertėjo paslaugomis ([CPT/Inf(2009)27], 81 ir 92 p.) . Atsižvelgdamas į tai, kad vietose, kuriose laikomi sulaikyti imigrantai, dėl kalbos barjero neišvengiamai iškyla sunkumų bendraujant, CPT ypatingai akcentuoja priežiūrą tokiose vietose vykdančių darbuotojų parinkimo ir atitinkamo jų mokymo aspektą. Bent keletas darbuotojų privalėtų turėti reikiamos užsienio kalbos įgūdžių ([CPT/Inf (97) 10] 29 p.).

Vadovaujantis Įstatymo 71 straipsnio 1^l dalimi, teisė į valstybės garantuojamą teisinę pagalbą negali būti ribojama net ir paskelbus karo padėtį, nepaprastąją padėtį, taip pat ekstremaliąją situaciją ar ekstremalųjį įvykį dėl masinio užsieniečių antplūdžio. Vis dėlto, pagal nuo 2021 m. liepos 23 d. įsigaliojusias Įstatymo pataisas, kitos šio straipsnio 1 dalyje nurodytos prieglobsčio prašytojų teisės, įskaitant teisę į vertimo paslaugų ir informacijos prieinamumą, minėtomis aplinkybėmis gali būti ribojamos, tačiau tik jeigu jų negalima užtikrinti dėl objektyvių ir pagrįstų priežasčių ir šie ribojimai turi būti taikomi laikinai ir proporcingai.

Prieglobsčio Lietuvos Respublikoje suteikimo ir panaikinimo tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2016 m. vasario 24 d. įsakymu Nr. 1V-131 „Dėl Prieglobsčio Lietuvos Respublikoje suteikimo ir panaikinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, 6 punkte, be kita ko, numatyta, kad prieglobsčio prašytojo apklausa atliekama prieglobsčio prašytojo gimtąja kalba arba kalba, kurią prieglobsčio prašytojas geriausiai supranta ir kuria jis gali

aiškiai bendrauti. Jeigu būtina, apklausoje dalyvauja vertėjas. Valstybės garantuojamą teisinę pagalbą prieglobsčio prašytojui teikiantis įgaliotas atstovas į apklausą kviečiamas, jeigu prieglobsčio prašytojas to pageidauja, išskyrus nelydimus nepilnamečius prieglobsčio prašytojus. Nelydimo nepilnamečio prieglobsčio prašytojo apklausa atliekama dalyvaujant teisinę pagalbą teikiančiam įgaliotam atstovui ir Įstatymo 2 straipsnio 2¹ dalyje nurodytam atstovui, kuriems suteikiama galimybė prieš apklausą pranešti nelydimam nepilnamečiam prieglobsčio prašytojui apie apklausos reikšmę ir galimas pasekmes bei prireikus padėti jam pasirengti apklausai, o apklausos metu ją atliekančio įgalioto valstybės tarnautojo nustatytomis sąlygomis užduoti nelydimam nepilnamečiam prieglobsčio prašytojui klausimus ir (arba) teikti pastabas dėl jo atsakymų. Vertėjo ir (arba) valstybės garantuojamą teisinę pagalbą teikiančio įgalioto atstovo dalyvavimą apklausoje užtikrina Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – Migracijos departamentas). Prieglobsčio prašytojas gali savo iniciatyva ir lėšomis pakviesti į apklausą asmenis, teikiančius jam teisinę pagalbą, kuri nėra valstybės garantuojama.

Pagal Užsieniečių apgyvendinimo taisyklių 35 punktą, šių taisyklių IV skyriaus „Užsieniečių teisės ir pareigos“ nuostatos išverčiamos į anglų, rusų ir, esant galimybei ir poreikiui, – į kitas užsieniečiams suprantamas kalbas, atspausdinamos ir pakabinamos užsieniečių apgyvendinimo vietoje ir jos teritorijoje užsieniečiams gerai matomose vietose, o esant galimybei ir poreikiui, su šių taisyklių IV skyriaus nuostatomis gali būti supažindinama ir kitais užsieniečiams tinkamais būdais.

7.2. Patikrinimų metu nustatyta, kad:

7.2.1. VSAT vado pavaduotojas informavo: „Esant ekstremaliajai situacijai neteisėtai valstybės sieną kirtusiems prieglobsčio prašytojams yra užtikrinamos materialinės priėmimo sąlygos (maistas, higienos reikmenys, vieta miegui, drabužiai ir t. t.), būtiniosios medicinos pagalbos teikimas ir valstybės garantuojama teisinė pagalba, kitos jų teisės, nustatytos OV 2021 m. rugpjūčio 14 d. sprendime Nr. 1V-31 [...]“. Pastebėtina tai, jog Užsieniečių apgyvendinimo taisyklių 24 punkte nurodyta, kad užsieniečiai apgyvendinimo vietose turi teisę: naudotis materialinėmis priėmimo sąlygomis; gauti informaciją apie savo teisinę padėtį Lietuvos Respublikoje; gauti būtinąją medicinos pagalbą; naudotis valstybės garantuojama teisine pagalba Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro nustatyta tvarka; pažeidžiami asmenys – naudotis jų specialiuosius poreikius atitinkančiomis priėmimo sąlygomis;

7.2.2. vis dėlto viena pagrindinių problemų, kurią įvardijo užsieniečiai visose patikrinimų metu lankytose jų laikymo vietose, buvo ta, kad jiems neteikiama jokia informacija apie jų teisinę padėtį Lietuvos Respublikoje. Kalbinti užsieniečiai teigė, kad nebuvo supažindinti su prieglobsčio procedūra ir galimybe nemokamai pasinaudoti teisinėmis paslaugomis, jiems trūksta informacijos apie užsieniečių teises ir pareigas užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose, numatomą jų buvimo šiose vietose trukmę ir jų atžvilgiu taikomas procedūras, taip pat apie organizacijas, teikiančias pagalbą ir informaciją prieglobsčio prašytojams Lietuvoje.

Patikrinimų metu įsitikinta, kad informacija apie prieglobsčio procedūrą ir galimybę nemokamai pasinaudoti teisinėmis paslaugomis užsieniečiams nėra prieinama. Patikrinimų dienomis informacija apie užsieniečių teises ir pareigas užsieniečių apgyvendinimo teritorijose užsieniečiams gerai matomose, lengvai prieinamose vietose nebuvo iškabinta, ši informacija nebuvo prieinama ir kitu formatu (pvz., dalinant skrajutes). Užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose dirbę VSAT pareigūnai paaiškino, kad užsieniečiams teikiama tik ribota informacija apie prieglobstį, o kai kurie jų pripažino, kad informacija apskritai nėra teikiama, nes tam trūksta

žmogiškųjų resursų, be to, baiminamasi, kad turėdami daugiau informacijos apie savo teises užsieniečiai gali kelti neramumus.

Dalis kalbintų užsieniečių informavo, kad vienintelė užsieniečių apgyvendinimo vietoje jiems suteikiama informacija yra periodinis žodinis priminimas apie galimybę grįžti į savo kilmės šalį bei įteikiami informaciniai lapeliai, kuriuose nurodyta, kad nė vienam 2021 m. neteisėtai Lietuvos Respublikos sieną kirtusiam asmeniui prieglobstis Lietuvoje nebuvo suteiktas;

7.2.3. VSAT Vilniaus pasienio rinktinės Puškų užkardos pareigūnai informavo, kad Užsieniečių apgyvendinimo taisyklių nuostatos, numatančios užsieniečių teises ir pareigas, yra išverstos į anglų, rusų, arabų, prancūzų, tamilų, pundžabi, badini ir lingala kalbas, tačiau kalbinti užsieniečiai tikino, kad su šiuo tekstu jie nebuvo supažindinti. Apie tai paklaustas VSAT pareigūnas informavo, kad šį tekstą planuota atspausdinti ir padalinti užsieniečiams, tačiau jis dar nėra išverstas į užkardoje apgyvendintiems užsieniečiams suprantamą kalbą. Pastebėtina tai, kad patikrinimo metu VSAT Vilniaus pasienio rinktinės Puškų užkardoje buvo apgyvendinti asmenys iš Irako, kuriame oficialios kalbos yra arabų ir kurdu, ir Afganistano, kuriame oficialios kabos yra dari ir pašto. Du iš 32 užkardoje apgyvendintų asmenų buvo kalbantys anglų kalba, tačiau jiems informacija apie užsieniečių teises ir pareigas taip pat nebuvo suteikta. Kada minėtoji informacija bus išversta į visiems užkardoje apgyvendintiems asmenims suprantamas kalbas, pareigūnai atsakyti negalėjo. Pastebėtina tai, kad dalis užsieniečių, įskaitant angliškai kalbančius asmenis, šioje užkardoje gyveno jau beveik du mėnesius;

7.2.4. buvusios Vydenių pagrindinės mokyklos patalpose dirbusios seniūnės teigimu, šiose patalpose laikomi užsieniečiai buvo raštu informuoti apie jų teises ir pareigas, tačiau, pačių užsieniečių teigimu, per visą jų buvimo šioje vietoje laiką, t. y. daugiau, nei 35 dienas, vienintelis jiems pateiktas susipažinti ir užpildyti dokumentas buvo prieglobsčio prašymo forma, kurioje nėra pateikta jokios informacijos, išskyrus adresatą (Migracijos departamentą), antraštę „*Application for refuge*“ ir dokumento užpildymo žymas. Visi kalbinti užsieniečiai teigė nežinantys savo teisinės padėties Lietuvos Respublikoje, į ką kreiptis nemokamos pagalbos, kokios procedūros jų atžvilgiu bus taikomos, kiek laiko jie turės praleisti jų laikino apgyvendinimo patalpose, o vienintelis jų informacijos šaltinis – pokalbiai su seniūne, kuri, užsieniečių teigimu, didelės dalies juos dominančios informacijos taip pat nežino;

7.2.5. daugelis kalbintų užsieniečių skundėsi tuo, kad buvo konfiskuoti jų mobilieji telefonai, be to, užsieniečių laikymo vietose užsieniečiams neprieinami jokie telefonai, todėl užsieniečiai negali susisiekti su pagalba ir informaciją galinčiomis suteikti organizacijomis bei savo šeimos nariais, kad informuotų juos apie savo buvimo vietą ir situaciją. Pavyzdžiui, VSAT Vilniaus rinktinės Padvarionių pasienio užkardoje 2021 m. liepos 16 d. apgyvendinti užsieniečiai su savo artimaisiais susisiekti negalėjo tol, kol 2021 m. rugpjūčio 25–26 dienomis atgavo savo mobiliuosius telefonus, t. y. ilgiau nei 5 savaites.

Pasak pareigūnų, iš užsieniečių kai kurie jų asmeniniai daiktai, įskaitant mobiliuosius telefonus, paaimami neteisėto sienos kirtimo aplinkybėms išsiaiškinti. VSAT pareigūnai paaiškino, kad mobilieji telefonai, kaip ir kiti asmeniniai daiktai, turintys reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, siekiant nustatyti įvykio situaciją ir kitas reikšmingas bylai aplinkybes dėl neteisėto valstybės sienos perėjimo, yra paaimami bei apžiūrimi. Nustačius, kad jie gali būti įrodymai pradėtame ir atliekamame ikiteisminiame tyrime dėl nusikalstamos veikos padarymo, yra laikomi daiktais, turinčiais reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti. VSAT pareigūnai taip pat paaiškino, kad iš užsieniečių mobilieji telefono aparatai yra paaimami dar ir dėl to, kad siekiama apsaugoti tarnybinę informaciją, susijusią su valstybės sienos apsauga bei jos organizavimu.

Užsieniečius perkėlus iš VSAT struktūrinių padalinių į kitas apgyvendinimo vietas, mobilieji telefonai yra gražinami, jeigu jie nėra pridedami prie ikiteisminio tyrimo medžiagos.

Tačiau užsieniečiai tikino, kad nebuvo informuoti, koku pagrindu iš jų paimti telefonai ir kada bus jiems gražinti. Vizito metu kai kurie prieglobsčio prašytojai jau buvo atgavę mobiliuosius telefonus, teigė susisiekę su savo šeimos nariais, taip pat vienoje lankytojų užsieniečių laikymo vietų užsieniečiams buvo sudaryta galimybė naujus mobilaus ryšio telefonus savo lėšomis įsigyti iš atvykusių pagelbėti Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos darbuotojų;

7.2.6. iš VSAT Vilniaus pasienio rinktinės Puškų užkardoje gyvenančių užsieniečių mobilieji telefonai taip pat buvo paimti, tačiau šioje užkardoje užsieniečiams buvo skirtas vienas telefonas, kuriuo, VSAT pareigūnų leidimu, jie turi galimybę paskambinti artimiesiems, advokatams. Šioje užkardoje kalbinti užsieniečiai patvirtino, kad šiuo telefonu paskambinti savo šeimos nariams galimybę turėjo, taip pat galimybę pasinaudoti telefonu buvo suteikę Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos atstovai. Vizito metu, Įstaigos Žmogaus teisių biuro darbuotojams paprašius, VSAT pareigūnai suteikė galimybę naujai į šią užkardą atvykusiam užsieniečiui kitą dieną po atvykimo pasinaudoti bendruoju telefonu. Užsienietis atmintinai žinojo advokato telefono numerį ir jam pavyko su juo susisiekti;

7.2.7. užsieniečių asmeninių daiktų, įskaitant mobiliuosius telefonus, konfiskavimo faktas užfiksuojamas asmens apžiūros ir daiktų patikrinimo protokole, kurio blanke, be kita ko, nurodyta, kad asmens apžiūra ir daiktų patikrinimas yra atliekamas vadovaujantis Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 598 straipsniu, pagal kurio 1 dalį, administracinio nusižengimo tyrimą atliekantis pareigūnas turi teisę atlikti administracinę atsakomybės traukiamo asmens, nukentėjusiojo ar kito asmens kūno apžiūrą, prireikus nustatyti, ar ant jo kūno yra nusižengimo pėdsakų arba ypatingų žymių, atlikti daiktų patikrinimą. Pastebėtina tai, kad minėtame protokole įvardytų asmens apžiūros ir patikros metu paimtų daiktų paėmimo pagrindas nėra nurodomas. Paprašyti nurodyti užsieniečių mobiliųjų telefonų paėmimo teisinį pagrindą (konkrečias teisės aktų nuostatas, kuriomis vadovaujasi) VSAT pareigūnai jo neįvardijo;

7.2.8. VSAT pareigūnai pranešė, kad prieglobsčio prašytojams valstybės garantuojamą teisinę pagalbą užtikrina Migracijos departamentas. VSAT su Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija 2020 m. birželio 10 d. pasirašė bendradarbiavimo susitarimą, kuriuo vadovaudamiesi Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos teisininkai teikia teisinę informaciją ir konsultacijas VSAT struktūriniuose padaliniuose esantiems užsieniečiams. Tačiau, kalbintų užsieniečių teigimu, Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos atstovai atvyksta labai retai. Kai kurie užsieniečiai teigė, kad Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija nepajėgia informaciją suteikti visiems užsieniečiams, nes dažnai lankytis visose užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose jie nespėja. Užsieniečiai taip pat papasakojo, kad jų apklausose dalyvauja tik apklausą vykdančias pareigūnas ir vertėjas, o teisinė pagalba nėra užtikrinama, nes advokatas nedalyvauja (išskyrus nelydimų nepilnamečių apklausas). Užsieniečiai teigė nežinoję, kad jie turi išreikšti norą dėl advokato dalyvavimo jų apklausose, nes informacijos apie tai jiems niekas nesuteikė. Be to, užsieniečiai, kurių prieglobsčio prašymai buvo atmesti, teigė nežinantys, kokia tvarka jie galėtų skųsti tokius sprendimus.

Atkreiptinas dėmesys, kad Baltarusijos piliečiai gauna teisinę konsultacijas ir pagalbą iš organizacijos „Dapamoga“;

7.2.9. vertėjų paslaugos užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose nėra prieinamos (išskyrus vertėjų dalyvavimą užsieniečių apklausose), todėl užsieniečiams sunku susisiekti tiek su pareigūnais, su medikais, tiek su kitais užsieniečiams pagalbą teikiančiais asmenimis, betarpiškai

išsakyti jiems savo kasdienius poreikius, gauti ir suprasti juos dominančią informaciją apie savo padėtį Lietuvos Respublikoje.

7.3. Konstatuotina, kad prieglobsčio prašytojų teisė į informaciją apie savo teises ir pareigas bei jų nevykdymo padarinius prašymo suteikti prieglobstį nagrinėjimo metu, taip pat į informaciją, susijusią su prašymo suteikti prieglobstį nagrinėjimu, nėra tinkamai užtikrinama, todėl prilygsta pagal Konvenciją prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą draudžiamam nežmoniškam ar žeminančiam žmogaus orumą elgesiui.

8. Dėl asmenų teisės pateikti prieglobsčio prašymą užtikrinimo

8.1. Pagal Jungtinių Tautų konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą 2 straipsnio 2 ir 3 dalis, jokios išimtinės aplinkybės, ar tai būtų karo padėtis ar karo, vidaus politinio nestabilumo grėsmė, ar kokia kita nepaprastoji padėtis, negali būti naudojamos kankinimui pateisinti ir, atitinkamai, negalima vadovautis vyresniojo pareigūno ar valdžios institucijos įsakymu kankinimui pateisinti. Pagal šios konvencijos 3 straipsnį, Lietuva yra įsipareigojusi neišsiųsti, negrąžinti ir neišduoti asmens kitai valstybei tais atvejais, kai yra pagrįstų priežasčių manyti, kad jam iškiltų pavojus būti kankinamam. Siekdamos nustatyti, ar yra tokių priežasčių, kompetentingos valdžios institucijos turi atsižvelgti į visus susijusius motyvus, įskaitant, jei tikslinga, toje valstybėje esamų didelių, akivaizdžių ar masinių žmogaus teisių pažeidimų nuolatinį pobūdį.

Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 14 straipsnyje deklaruota prigimtinė kiekvieno žmogaus teisė kitose šalyse ieškoti prieglobsčio nuo persekiojimo ir juo naudotis.

Direktyvoje 2013/32/ES pažymėta, kad, siekiant užtikrinti galimybę veiksmingai naudotis nagrinėjimo procedūra, valstybės tarnautojai, kurie pirmieji susiduria su tarptautinės apsaugos siekiančiais asmenimis, visų pirma valstybės tarnautojai, stebintys sausumos ar jūrų sienas arba vykdančys patikrinimus kertant sieną, turėtų gauti reikiamą informaciją ir dalyvauti būtinuose mokymuose apie tai, kaip atpažinti ir tvarkyti tarptautinės apsaugos prašymus, *inter alia*, deramai atsižvelgiant į atitinkamas Europos prieglobsčių prašytojų biuro parengtas gaires. Valstybės tarnautojai valstybių narių teritorijoje, įskaitant pasienį, teritorinius vandenis ir tranzito zonas, esantiems trečiųjų šalių piliečiams arba asmenims be pilietybės, paprašiusiems tarptautinės apsaugos, turėtų sugebėti suteikti svarbią informaciją apie tai, kur ir kaip galima pateikti tarptautinės apsaugos prašymą (preambulės 26 punktą).

EŽTT dar 2018 m. yra konstatavęs¹³, kad Lietuva pažeidė EŽTK 3 straipsnį (kankinimo uždraudimas), nes VSAT pareigūnai Lietuvos pasienyje su Baltarusijos Respublika tris kartus atsisakė priimti Čėčėnijos Respublikos piliečių prieglobsčio prašymus, taip užkirsdami kelią atsakingiems pareigūnams įvertinti, ar pareiškėjams kilo pagrįsta baimė dėl jų kankinimo ar nežmoniško elgesio, jei jie būtų sugrąžinti į Baltarusiją ir vėliau, atitinkamai, į Rusiją. Atsižvelgęs į savo praktikoje išvystytus principus, EŽTT priminė, kad valstybės turi teisę kontroliuoti užsieniečių įvažiavimą į šalį, buvimą joje ir jų išsiuntimą. Vis dėlto užsieniečio išsiuntimas iš šalies gali pažeisti EŽTK 3 straipsnį, kai yra pakankamai pagrindų tikėti, kad asmeniui gresia kankinimas, su juo gali būti nežmoniškai elgiamasi arba jis gali būti taip baudžiamas priimančiojoje valstybėje. Tokiu atveju EŽTK 3 straipsnis įpareigoja valstybes neišsiųsti asmens. Šioje byloje EŽTT rėmėsi viešai prieinama informacija apie žmogaus teisių situaciją Čėčėnijos Respublikoje ir prieglobsčio sistemos

¹³ EŽTT 2018 m. gruodžio 11 d. sprendimas byloje *M. A. ir kiti prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 59793/17.

trūkumus Baltarusijoje. EŽTT nurodė, kad pagrindinis klausimas, į kurį turėjo būti atsakyta šioje byloje, buvo, ar Lietuvos institucijos atliko tinkamą pareiškėjų argumento, kad jie bus kankinami, vertinimą prieš gražindamos juos į Baltarusiją.

EŽTT 2021 m. konstatavo¹⁴, kad Lenkija pažeidė EŽTK 3 straipsnį, nes Lenkijos pasienio pareigūnai kelis syk atsisakė sudaryti galimybes asmenims iš Sirijos kreiptis dėl tarptautinės apsaugos suteikimo Lenkijos Respublikoje ir pasinaudoti prieglobsčio procedūromis, juos nukreipdama Baltarusijos Respublikos link, nors minėti asmenys nesijautė gali pasinaudoti efektyviomis prieglobsčio procedūromis Baltarusijoje, kas prilygo nežmoniško ir žeminančio elgesio su jais rizikai.

Taigi, pagal EŽTT praktiką, tarptautinės apsaugos siekiančio asmens nukreipimas į jo kilmės šalį arba trečiąją šalį, neišitikinus, kad jam ten negresia kankinimas, nežmoniškas ar jo orumą žeminantis elgesys, ir nesuteikus asmeniui galimybės pateikti tarptautinės apsaugos prašymą, prilyginamas EŽTK 3 straipsnio pažeidimui.

EŽTK 15 straipsnyje nustatyta tvarka valstybės gali nukrypti nuo įsipareigojimų pagal šią sutartį bei taikyti papildomus arba griežtesnius, lyginant su atskiruose EŽTK straipsniuose numatytais, ribojimus, jeigu jie yra neišvengiamai būtini dėl valstybėje susiklosčiusios nepaprastosios (kritiškos, nenumatytos) padėties (angl. *public emergency*). Tačiau pažymėtina tai, kad ši valstybių diskrecija nėra absoliuti. EŽTT yra konstatavęs, kad valstybės pasinaudoti EŽTK numatyta galimybe nukrypti nuo įsipareigojimų pagal šią sutartį gali tik visiškai išskirtiniais atvejais, kuomet pagal EŽTK leidžiamos taikyti įprastinės priemonės ar suvaržymai nebūtų pakankami siekiant apsaugoti visuomenės saugumą, sveikatą bei tvarką. Be to, vadovaujantis EŽTK 15 straipsnio 2 dalimi, net kilus karui ar esant kitokiai nepaprastajai padėčiai, dėl kurios atsiranda grėsmė tautos gyvavimui, valstybės, šios sutarties šalys, negali nukrypti nuo įsipareigojimų pagal EŽTK 2 straipsnį „Teisė į gyvybę“, 3 straipsnį „Kankinimo uždraudimas“, 4 straipsnio „Vergijos ir priverčiamojo darbo uždraudimas“ 1 dalį bei 7 straipsnį „Nėra bausmės be įstatymo“. EŽTT pasisakė, kad EŽTK 3 straipsnyje įtvirtintas absoliutus kankinimo ir kitokio žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio ar baudimo uždraudimas yra viena pamatinių demokratinių visuomenių vertybių, todėl valstybės jokiais aplinkybėmis negali paneigti EŽTK 3 straipsnyje numatytos teisės pasinaudodamos EŽTK 15 straipsnyje numatyta išlyga, pagal kurią valstybės gali nukrypti nuo įsipareigojimo užtikrinti tam tikras teises ir laisves.

Jungtinių Tautų vyriausiasis pabėgėlių komisaras ne kartą yra pažymėjęs¹⁵, kad tuomet, kai prieglobsčio prašymas pateikiamas prie valstybės sienos, pagal tarptautinę teisę reikalaujama bent laikinai priimti asmenį ir išnagrinėti jo prašymą, antraip teisė kreiptis prieglobsčio ir asmens negražinimo principas netektų prasmės. Teisė prašyti prieglobsčio ir ja naudotis yra pagrindinė žmogaus teisė ir valstybės turi ją užtikrinti bei apsaugoti asmenį nuo jo gražinimo į galimai jam nesaugią valstybę net ir ekstremalios situacijos ir (ar) nereguliarios migracijos atveju.

Pagal Įstatymo 65 straipsnį, užsienietis turi teisę kreiptis ir gauti prieglobstį Lietuvos Respublikoje Įstatymo nustatyta tvarka. Jeigu yra požymių, kad sulaikymo vietoje, pasienio kontrolės punkte ar tranzito zonoje, esantis užsienietis gali pageidauti kreiptis dėl prieglobsčio, tokiam užsieniečiui jam suprantama kalba pateikiama informacija apie šią teisę ir taikytinas procedūras.

¹⁴ EŽTT 2021 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *D. A. ir kiti prieš Lenkiją*, peticijos Nr. 51246/17.

¹⁵ Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro 2021 m. rugsėjo 27 d. pastebėjimai dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto Nr. 21-29207.

Jungtinių Tautų vyriausiasis pabėgėlių komisaras, Jungtinių Tautų pabėgėlių agentūra ir Tarptautinė migracijos organizacija 2021 m. rugsėjo 21 d. oficialiame pranešime spaudai pareiškė gilų susirūpinimą dėl migrantų, keliaujančių per Baltarusiją ir siekiančių prieglobsčio Lietuvoje, Latvijoje ar Lenkijoje, atgrasymą ties šiomis sienomis ir Lenkijos pasienio su Baltarusija teritorijoje mirusių keturių migrantų. Šiame pranešime pažymėta, kad teritorijose ties minėtų valstybių sienomis žmonės įstringa savaitėmis ir ten negauna jokios pagalbos, prieglobsčio ar pagrindinių paslaugų. Daugelis jų palikti kęsti labai sunkias sąlygas, jie neapsaugoti nuo gamtos išorės veiksnių, šie asmenys kenčia nuo hipotermijos. Pripažindamos didelius neteisėtos migracijos keliamus iššūkius, šios organizacijos paragino atitinkamas vyriausybes situaciją valdyti laikantis tarptautinių teisinių įsipareigojimų ir bendradarbiauti, kad šią situaciją išspręstų pirmenybę teikdamos žmogaus teisių užtikrinimui, t. y., kad nedelsiant susisiektų su kenčiančiais asmenimis jiems suteikiant būtinąją medicinos pagalbą, maistą, vandenį ir pastogę, ypač atsižvelgiant į artėjančią žiemą. Šiame pranešime pripažinta, kad, nors valstybės turi suverenią teisę vykdyti savo sienų kontrolę, susidariusi situacija nėra suderinama su pagarba žmogaus teisėms, įskaitant prigimtine teisę prašyti prieglobsčio. Pabėgėlių teisės srityje dirbančios tarptautinės organizacijos atkreipė ypatingą dėmesį į tai, kad prieglobsčio siekiančių asmenų atgrasymas ties sienomis kelia pavojų gyvybėms ir yra neteisėtas pagal tarptautinę teisę. Prieglobsčio prašytojų ir migrantų valstybės niekada neturėtų naudoti politiniams tikslams pasiekti. Pamatine atsakomybe apsaugoti pažeidžiamus asmenis valstybės turėtų pasidalyti solidariai, o politiniai nesutarimai dėl atsakomybės niekada neturi lemti žmonių gyvybių bei valstybių tarptautinių įsipareigojimų nepaisymo¹⁶.

Vadovaujantis nuo 2021 m. rugpjūčio 12 d. įsigaliojusia Įstatymo 67 straipsnio 11 dalimi, paskelbus karo padėtį, nepaprastąją padėtį, taip pat ekstremaliąją situaciją ar ekstremalųjį įvykį dėl masinio užsieniečių antplūdžio, užsieniečio prašymas suteikti prieglobstį gali būti pateiktas pasienio kontrolės punktuose ar tranzito zonose – VSAT; Lietuvos Respublikos teritorijoje, kai į Lietuvos Respubliką užsienietis atvyko teisėtai, – Migracijos departamentui; užsienio valstybėje – užsienio reikalų ministro nurodytose Lietuvos Respublikos diplomatinėse atstovybėse ar konsulinėse įstaigose. Įstatymo 67 straipsnio 7 dalyje numatyta, kad tvarką, reglamentuojančią užsieniečių prašymų suteikti prieglobstį pateikimą tuo atveju, kai, paskelbus karo padėtį, nepaprastąją padėtį, taip pat ekstremaliąją situaciją ar ekstremalųjį įvykį dėl masinio užsieniečių antplūdžio, užsieniečio prašymas suteikti prieglobstį pateikiamas užsienio valstybėje, nustato užsienio reikalų ministras.

Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro–valstybės lygio ekstremaliosios situacijos operacijų vadovo 2021 m. rugpjūčio 2 d. sprendimu Nr. 10V-20 „Dėl masinio užsieniečių antplūdžio pasienio ruožo teritorijose prie Lietuvos Respublikos valstybės sienos su Baltarusijos Respublika valdymo ir valstybės sienos apsaugos sustiprinimo“ institucijoms, užtikrinančioms ir padedančioms užtikrinti Lietuvos Respublikos valstybės sienos su Baltarusijos Respublika apsaugą, pavesta užtikrinti, kad asmenys išorės sieną sausumoje kirstų tik per pasienio kontrolės punktus, taip pat kad asmenys, ketinantys kirsti valstybės sieną neleistinose vietose, į šalies teritoriją nebūtų įleidžiami ir būtų nukreipiami (reikalaujama, kad jie vyktų) į artimiausią veikiančią tarptautinį pasienio kontrolės punktą, o asmenys, kirtę valstybės sieną neleistinose vietose ir esantys pasienio ruože bei siekiantys prieglobsčio Lietuvos Respublikoje, į šalies teritoriją nebūtų įleidžiami ir iš

¹⁶ Prieinama per: <https://www.unhcr.org/news/press/2021/9/6149dec74/unhcr-iom-shocked-dismayed-deaths-near-belarus-poland-border.html?fbclid=IwAR1OKxZajYrgVWC1CgihRbbDHDYcxp1MOVIbowgxptJg8sKNWwks1b9MJQ>

šalies teritorijos būtų nukreipiami (reikalaujama, kad jie vyktų) į artimiausią veikiančią tarptautinį pasienio kontrolės punktą ar Lietuvos Respublikos diplomatinę atstovybę. Be to, šiuo sprendimu nurodyta, kad asmenų, neatsižvelgiančių į minėtus teisėtus pareigūnų reikalavimus ar nurodymus, atžvilgiu prireikus ir pirmiausia turi būti naudojami atgrasantys veiksmai ir kitos Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymo 28 straipsnio 2 dalyje nustatytos priemonės, o jei asmenys nepaiso šių priemonių, savo aktyviais veiksmais ar turimais daiktais akivaizdžiai ir realiai kelia pavojų pareigūnų ar kitų asmenų gyvybei ar sveikatai, jų atžvilgiu gali būti naudojamos proporcingos Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymo 28 straipsnio 3 dalyje nustatytos priemonės.

8.2. Patikrinimų metu nustatyta, kad:

8.2.1. remiantis VSAT pareigūnų pateikta informacija, pareigūnų, ekstremaliosios situacijos dėl masinio užsieniečių antplūdžio metu, nustačius neteisėtai valstybės sieną kirtusius užsieniečius, pirmiausia vykdomas šių užsieniečių registravimas ir registracijos dokumentų išdavimas, vėliau užsieniečių prašoma aprašyti ir VSAT Migracijos skyriui pateikti aplinkybes, reikiamas prašymui suteikti prieglobstį pagrįsti, o 2021 m. rugpjūčio viduryje pradėjo veikti Migracijos departamento mobiliosios grupės, į kurių sudėtį įeina ir kitų valstybės institucijų atstovai, visose apgyvendinimo vietose vykdančios užsieniečių registravimą, priimančios prieglobsčio prašymus ir atliekančios kitus pirminius veiksmus;

8.2.2. vis dėlto užsieniečių laikymo vietose buvo tokių asmenų, kurie teigė nežiną, ar prieglobsčio prašymą jie yra pateikę ir kaip tai padaryti, nors laikino apgyvendinimo vietoje kai kurie jų buvo laikomi jau daugiau nei mėnesį. Nė vienas patikrinimų metu kalbintų užsieniečių neprisiminė, kad jiems būtų išduota pažyma dėl prašymo suteikti prieglobstį priėmimo, tokio jų atžvilgiu priimto dokumento teigė nebuvo matę;

8.2.3. pasak VSAT pareigūnų, visi užkardų teritorijose apgyvendinti asmenys pateikė prieglobsčio prašymą žodžiu apie tai pareigūnams pažymint varnele užsieniečių registravimo formoje, tačiau patikrinimo metu įsitikinta, kad ne visuose užsieniečių registracijos lapuose yra pažymėta apie tai, ar užsienietis pageidauja prieglobsčio Lietuvoje. VSAT vado 2021 m. liepos 23 d. įsakymu Nr. 4-239 „Dėl valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos vado 2017 m. gruodžio 21 d. įsakymo Nr. 4-579 „Dėl užsieniečių registravimo bei registraciją patvirtinančio dokumento išdavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“, Užsieniečių registravimo bei registraciją patvirtinančio dokumento išdavimo tvarkos aprašo 2 priedas buvo išdėstytas nauja redakcija, *Registraciją patvirtinančio lapo pavyzdinėje formoje*, be kita ko, numatant naują 9 punktą, kuriame turi būti pažymima, ar užsienietis pageidauja prieglobsčio Lietuvos Respublikoje. Taigi iki 2021 m. liepos 23 d. šis klausimas *Užsieniečio registraciją patvirtinančiame lape* nebuvo nurodomas. Kalbinti užsieniečiai teigė nesuprantą, kodėl iki 2021 m. liepos 23 d. atvykusių užsieniečių nebuvo teirautasi apie tai, ar jie pageidauja prieglobsčio Lietuvoje, bei nebuvo tikri, ar toks iki minėtos datos atvykusių asmenų poreikis buvo kur nors pažymėtas;

8.2.4. patikrinimų metu nustatyta, kad užsieniečiai nežino (jiems nepaaiškinta) ir to, kokia yra prašymų suteikti prieglobstį Lietuvos Respublikoje pateikimo užsienio valstybėse tvarka. Užsieniečių prašymų suteikti prieglobstį pateikimo Lietuvos Respublikos diplomatinėse atstovybėse ir konsulinėse įstaigose tvarkos aprašas buvo patvirtintas Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro 2021 m. rugsėjo 21 d. įsakymu Nr. V-392 „Dėl Užsieniečių prašymų suteikti prieglobstį pateikimo Lietuvos Respublikos diplomatinėse atstovybėse ir konsulinėse įstaigose tvarkos aprašo patvirtinimo“. Vis dėlto pastebėtina tai, kad iki 2021 m. rugsėjo 21 d., t. y. kol šis teisės aktas

nebuvo priimtas, nebuvo aišku, ar asmenys užsienio valstybėse gali (ir kokia tvarka) pateikti prieglobsčio prašymus Lietuvos Respublikos diplomatinėse atstovybėse ar konsulinėse įstaigose užsienio valstybėje;

8.2.5. 2021 m. rugpjūčio 6 d. vykdyto naktinio budėjimo pasienio ruože ties Lietuvos siena su Baltarusijos Respublika metu (prie 134–135 valstybės sienos ženkle), asmenys, įskaitant moterį su mažamečiu vaiku, kirtę valstybės sieną neleistinose vietose ir išreiškę norą siekti prieglobsčio Lietuvoje, į šalies teritoriją nebuvo įleisti panaudojant psichinio poveikio priemones (gestus rankomis, šunį). Pažymėtina tai, kad šie asmenys buvo nukreipti ne į artimiausią veikiantį tarptautinį pasienio kontrolės punktą ar Lietuvos Respublikos diplomatinę atstovybę, o atgal – Baltarusijos Respublikos link. Asmenų apgrėžimo (atgrasymo) veiksmus vykdę pareigūnai minėtiems asmenims nesuteikė jokios informacijos apie prieglobsčio prašymo pateikimo VSAT tvarką, galiojančią Lietuvoje. Šio įvykio metu asmenų pažeidžiamumas nevertintas, būtinoji medicinos pagalba nebuvo kviesta, neįsitikinta, kad asmenys žino, kur jie gali teisėtai kreiptis dėl prieglobsčio Lietuvos Respublikoje.

To paties naktinio budėjimo pasienio ruože ties Lietuvos siena su Baltarusijos Respublika metu (prie 129 valstybės sienos ženkle) VSAT pareigūnai neįsileido 34 asmenų grupės, tarp kurių buvo 15 vaikų. Įvertinę, kad dėl Baltarusijos pasienio pareigūnų, stovinčių kitoje sienos pusėje, minėti asmenys neturi galimybės grįžti į Baltarusiją, VSAT pareigūnai mikroautobusu juos nuvežė prie 125–126 valstybės sienos ženkle, kur jie buvo išlaipinti ir palydėti Baltarusijos link.

Pastebėtina, kad, Druskininkų automatinės meteorologinės stoties duomenimis, 2021 m. rugpjūčio 6 d. vidutinė paros temperatūra svyravo nuo 13,1 iki 19,7 °C, o tądien fiksuotas kritulių kiekis siekė net 19,5 mm, Taigi dėl nepalankių oro sąlygų galėjo kilti grėsmė migrantų, kurie nuo Lietuvos sienos buvo atgrasyti ir nukreipti Baltarusijos link, sveikatai ir gyvybei.

2021 m. rugpjūčio 9 d. Šalčininkų policija vienoje gyvenviečių rado 11 užsieniečių: 4 mažamečius vaikus, 3 moteris, 4 vyrus (VSAT Varėnos pasienio rinktinės Tribonių užkarda). Atvažiavus į vietą kariams savanoriams, į gyvenvietę jau buvo atvažiavę pasieniečiai, karo policija. Nepaisant to, kad vienas vyras prašė medicininės pagalbos, užsieniečiai buvo išvargę, ištroškę, vaikai buvo išsigandę, verkė, Lietuvos pasieniečiai bei kariai savanoriai surinkę užsieniečių mobiliuosius telefonus gražino užsieniečius į Baltarusiją¹⁷.

Atkreiptinas dėmesys, kad šiems asmenims apskritai nebuvo suteikta jokios informacijos apie prieglobsčio prašymo pateikimo VSAT tvarką, galiojančią Lietuvoje. Taip pat nebuvo vertinamas asmenų pažeidžiamumas, būtinoji medicinos pagalba nebuvo kviesta, neįsitikinta, kad asmenys žino, kur jie gali teisėtai kreiptis prieglobsčio Lietuvos Respublikoje;

¹⁷ 2021 m. rugpjūčio 10 kario savanorio, budėjusio Šalčininkų rajone esančioje užkardoje (VSAT Varėnos pasienio rinktinės Tribonių pasienio užkarda iš viso saugo 41 km sienos su Baltarusija ruožą Šalčininkų rajone), tarnybinis pranešimas, registruotas Lietuvos kariuomenės Krašto apsaugos savanorių pajėgų būstinėje, po kurio Lietuvos kariuomenės Krašto apsaugos savanorių pajėgų [neskelbiama] kuopos viršininkas kreipdamasis į savanorius karius patvirtino įvykio autentiškumą bei atskleidė daugiau įvykio detalių: „2021 m. rugpjūčio 9 d. apie 16:30 [neskelbiama] karys savanoris vykdydamas TMU buvo šalia VSAT pareigūnų jiems vykdant nelegalų išstūmimo užduotį. Karys matydamas ir girdėdamas moterų ir vaikų klyksmus ir paveiktas psicho-emocinės būsenos pradėjo konfliktuoti su VSAT pareigūnais, kad jie netinkamai elgiasi [su migrantais], pradėjo juos filmuoti grasindamas, jog vaizdo įrašą išplatins socialiniuose tinkluose. Su kariu susisiekė jo kuopos kuopininkas, jį nuramino ir įtikino perduoti savo telefoną kolegai, kuris ištrynė visą filmuotą medžiagą“.

8.2.6. VSAT pareigūnų teigimu, Baltarusijos pareigūnai asmenims, ketinantiems kirsti Lietuvos Respublikos sieną, neleidžia grįžti į Baltarusiją¹⁸. Be to, Baltarusijos pareigūnai aktyviais veiksmais stumia migrantus į Lietuvą¹⁹. Dėl šios priežasties asmenys ilgam įstringa Lietuvos ir Baltarusijos pasienyje, kur jie patiria kankinamas ir nežmoniškas sąlygas, nes šąla, jiems trūksta, be kita ko, maisto, geriamojo vandens, šiltų drabužių, apavo, taip pat dėl išsekimo ir kitų galimų sveikatos problemų jiems reikalinga skubi medicininė pagalba²⁰;

8.2.7. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro–valstybės lygio ekstremaliosios situacijos operacijų vadovo sprendimas stiprinti valstybės sienos apsaugą dėl masinio užsieniečių antplūdžio pasienio ruožo teritorijose prie Lietuvos Respublikos valstybės sienos su Baltarusijos Respublika buvo priimtas 2021 m. rugpjūčio 2 d. Šiuo sprendimu institucijoms, užtikrinančioms ir padedančioms užtikrinti Lietuvos Respublikos valstybės sienos su Baltarusijos Respublika apsaugą, pavesta užtikrinti, be kita ko, kad asmenys, išorės sieną sausumoje kirstų tik per pasienio kontrolės punktus, o asmenys, kirtę valstybės sieną kitose vietose ir esantys pasienio ruože bei siekiantys prieglobsčio Lietuvoje, į šalies teritoriją nebūtų įleidžiami ir iš šalies teritorijos būtų nukreipiami (reikalaujama, kad jie vyktų) į artimiausią veikiančią tarptautinį pasienio kontrolės punktą ar Lietuvos Respublikos diplomatinę atstovybę.

Tačiau pažymėtina tai, kad Įstatymo 67 straipsnio pakeitimai, numatantys, kad užsieniečio prašymas suteikti prieglobstį, pateiktas nesilaikant šio straipsnio 1^l dalyje nurodytos tvarkos, nepriimamas, paaiškinant prašymo suteikti prieglobstį pateikimo tvarką, įsigaliojo tik nuo 2021 m. rugpjūčio 12 d.

8.3. Konstatuotina, kad informacija apie teisę siekti prieglobsčio Lietuvoje ir joje taikytinas procedūras užsieniečiams nėra suteikiama arba suteikiama netinkamai, asmenys Lietuvos pasienyje atgrasančiais veiksmais nukreipiami link Baltarusijos, neįsitikinusi, kad jiems ten negresia kankinimas, nežmoniškas ar orumą žeminantis elgesys, taip pat kad nėra rizikos veiksmų, dėl kurių kyla grėsmė šių asmenų gyvybei arba sveikatai, taip pat ir nesuteikus asmenims galimybės teisėtai pateikti prieglobsčio Lietuvoje prašymą, dėl ko yra pažeidžiama asmenų teisė kitose šalyse ieškoti prieglobsčio nuo persekiojimo ir juo naudotis bei sudaromos pagal Konvenciją prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą draudžiamos kankinimui prilygstančios, nežmoniškos ir žmogaus orumą žeminančios sąlygos.

9. Dėl prieglobsčio prašytojų priėmimo organizavimo

9.1. Pagal Jungtinių Tautų ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 7 straipsnio d punktą, valstybės, šio pakto šalys, pripažindamos kiekvieno žmogaus teisę į teisingas ir palankias darbo sąlygas, įsipareigojo užtikrinti, be kita ko, poilsį, laisvalaikį bei pagrįstą darbo laiko apribojimą ir mokamas įprastines atostogas, taip pat apmokėjimą už darbą valstybinių švenčių dienomis.

¹⁸ 2021 m. rugsėjo 2 d. (tv3.lt). *VSAT: prie Lietuvos sienos Baltarusijos pusėje šiuo metu yra dvi migrantų grupės*, prieinama <https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/vsat-prie-lietuvos-sienos-baltarusijos-puseje-siuo-metu-yra-dvi-migrantu-grupes-n1112579>.

¹⁹ 2021 m. rugsėjo 2 d. (15min.lt) *Pasienyje nufilmuota, kaip Baltarusijos pareigūnai skydais stūmė 13 migrantų į Lietuvą*, prieinama per <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimai/irnelaimes/pasienyje-nufilmuota-kaip-baltarusijos-pareigunai-skydais-stume-13-migrantu-i-lietuva-59-1558642?copied>.

²⁰ 2020 m. rugsėjo 8 d. *Neeilinė istorija pasienyje: Lietuvos ligoninėje pagydyta migrantė grąžinta į Baltarusiją*, prieinama per <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/lietuvas-baltarusijos-pasienyje-istrigusi-migrante-nugabenta-i-ligonine-56-1561730?copied>.

Pagal Europos socialinės chartijos (pataisytos) 2 straipsnį, siekdama užtikrinti, kad būtų veiksmingai įgyvendinta teisė į tinkamas darbo sąlygas, Lietuva įsipareigojo, be kita ko, nustatyti priimtina darbo dienos ir darbo savaitės laiką, pašalinti riziką esant pavojingoms arba kenksmingoms sveikatai darbo sąlygoms, o ten, kur tokios rizikos neįmanoma pašalinti arba reikiamai sumažinti, sutrumpinti tokių sričių darbuotojų darbo dieną arba suteikti jiems papildomas mokamas atostogas, garantuoti kartą per savaitę poilsio laiką, garantuoti, kad naktinį darbą dirbantys darbuotojai galėtų naudotis priemonėmis, numatytomis atsižvelgiant į šio darbo išskirtinumą, o pagal 4 straipsnį – užtikrinti, kad būtų veiksmingai įgyvendinta teisė į teisingą atlyginimą už darbą, įskaitant darbuotojų teisę į padidintą darbo užmokestį už viršvalandžius.

CPT pabrėžia tinkamą su laisvės apribojimo vietose laikomais migrantais dirbančių darbuotojų kvalifikaciją, jos tobulinimą (bendravimo, skirtingų kultūrų, stresinių simptomų atpažinimo ir pan. klausimais) bei užsienio kalbos įgūdžius. Migrantų apgyvendinimo vietose kyla rizika, kad tarp skirtingų tautybių ir etninių grupių sulaikytųjų kils įtampa. Todėl CPT ypatingai akcentuoja priežiūrą tokiuose centruose vykdančių darbuotojų parinkimo ir atitinkamo jų mokymo aspektą. Atitinkami darbuotojai ne tik turėtų pasižymėti gerais asmeninio bendravimo įgūdžiais, bet ir būti susipažinę su skirtingomis sulaikytųjų kultūromis. Bent keletas darbuotojų privalėtų turėti reikiamos užsienio kalbos įgūdžių. Be to, jie turėtų būti išmokyti atpažinti galimus sulaikytųjų stresinius simptomus (dėl patirtos traumos arba socialinių-kultūrinių skirtumų) ir imtis atitinkamų priemonių ([CPT/Inf (97) 10] 29 p.).

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymo 20 straipsnio 2 dalimi, VSAT yra įgaliota įgyvendinti valstybės sienos apsaugą ir jos kirtimo kontrolę, o karo metu – priklausant ginkluotosioms pajėgoms ginti valstybę. Laikino prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo VSAT struktūriniuose padaliniuose tvarkos 4 punkte numatyta, kad VSAT kontroliuoja prieglobsčio prašytojų apgyvendinimui skirtų patalpų įrengimą pasienio kontrolės punktuose ir VSAT struktūriniuose padaliniuose bei jų atitiktį nustatytiems reikalavimams.

Užsieniečių apgyvendinimo taisyklių 4–6 punktuose numatyta, kad kiekvienai apgyvendinimo vietai paskiriamas už jos administravimą atsakingas asmuo (administruojantis asmuo), o prireikus – ir administruojančio asmens pagalbos grupė. Administruojantis asmuo: rūpinasi priėmimo sąlygų sukūrimu ir palaikymu, organizuoja užsieniečių apgyvendinimą apgyvendinimo vietose; sudaro sąlygas apgyvendinimo vietose reikalingoms paslaugoms teikti; sudaro sąlygas valstybės ar savivaldybių institucijų ir įstaigų atstovams vykdyti jiems teisės aktuose numatytas funkcijas; prižiūri, kad apgyvendinimo vietose ir jų teritorijose būtų laikomasi higienos ir priešgaisrinės saugos reikalavimų; organizuoja apgyvendinimo vietoje esančių užsieniečių maitinimą; organizuoja apgyvendinimo vietoje esančių užsieniečių aprūpinimą avalyne, drabužiais, higienos priemonėmis, asmeninės apsaugos priemonėmis; organizuoja užsieniečių supažindinimą su jų teisėmis ir pareigomis bei kita jiems aktualia informacija; kilus konfliktų ir (ar) neramumų apgyvendinimo vietoje, nedelsdamas imasi priemonių ir veiksmų neramumų priežastims nustatyti ir šalinti, informuoja apsaugos vyresniąją pareigūną; vadovauja pagalbos grupei, skiria jos narius užduotis, duoda pavedimus ir kontroliuoja, kaip jie vykdomi; sprendžia kitus su apgyvendinimo vietos administravimu susijusius klausimus. Apgyvendinimo vietą valdanti ar valstybės lygio ekstremaliosios situacijos operacijų vadovo paskirta įstaiga ar institucija apgyvendinimo vietoje: organizuoja teritorijos sutvarkymą ir apgyvendinimo vietos įrengimą ar pritaikymą; prireikus organizuoja apgyvendinimo vietos teritorijos aptvėrimą; organizuoja darbo vietos administruojančiam asmeniui ir jo pagalbos grupei ir taisyklių 11 punkte nurodytų lankytojų susitikimų su užsieniečiais vietos įrengimą ar suteikimą; parengia priešgaisrinės saugos instrukciją

(-as), numatydamas evakavimosi maršrutus, susirinkimo vietas bei kitus būtinus bendruosius reikalavimus ir priemones priešgaisrinei saugai užtikrinti.

9.2. Patikrinimų metu nustatyta, kad:

9.2.1. VSAT pareigūnai, be tiesioginių jiems priskirtų funkcijų, susijusių su valstybės sienos apsauga ir jos kirtimo kontrole, vykdymo, taip pat susidūrė su papildomais iššūkiais sprendžiant užsieniečių apgyvendinimo užkardų teritorijose klausimus ir užsieniečiams kylančias problemas, susijusias su kasdienių jų būtinųjų poreikių tenkinimo užtikrinimu, nesutarimų (pvz., kylančių tarp skirtingų etninių grupių) sprendimu. VSAT pareigūnai prisideda užtikrinant užsieniečių apgyvendinimui skirtų patalpų tinkamą įrengimą, nepertraukiamą maitinimo tiekimą, būtinosios medicinos pagalbos prieinamumą, užsieniečiams kylančių socialinių ir kt. poreikių tenkinimą. Atsižvelgiant į tai, VSAT pareigūnų darbo krūvis pastebimai išaugo, jiems tenka dirbti ne tik po darbo valandų darbo dienomis, bet ir savaitgaliais, naktimis, bei atidėti kasmetines atostogas, taigi šie pareigūnai ekstremalios situacijos metu dirba sveikatai kenksmingomis sąlygomis;

9.2.2. kai kurie VSAT pareigūnai pripažino, kad, nors ekstremalios situacijos dėl masinio užsieniečių antplūdžio metu jų darbo krūvis žymiai padidėjo ir dalis jų yra priversti dirbti itin įtemptu darbo režimu be poilsio dienų bei naktimis, vis dėlto ne visas padidėjęs darbo krūvis bei išdirbti viršvalandžiai yra fiksuojami bei ne visas šis viršvalandinis darbas yra papildomai apmokamas;

9.2.3. užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose socialiniai darbuotojai ir psichologai nesilankė, taigi visus užsieniečiams kylančius socialinius iššūkius suvaldyti tenka VSAT pareigūnams;

9.2.4. patikrinimų užsieniečių apgyvendinimo vietose metu nustatyta, kad daugiau nei mėnesį ir neapibrėžtam laikui daugumos užsieniečių teisės į patenkinamas materialines priėmimo sąlygas, informaciją, įskaitant apie jų teisinę padėtį Lietuvos Respublikoje, nemokamą teisinę pagalbą, taip pat pažeidžiamų asmenų teisę naudotis jų specialiuosius poreikius atitinkančiomis priėmimo sąlygomis, buvo apribotos. Pasiteiravus, kaip praktikoje yra įgyvendinama Įstatymo 71 straipsnio 1^l dalis, VSAT ir kiti užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose dirbę pareigūnai negalėjo įvardinti, kaip ir kokia tvarka ar kokiais kompetentingų institucijų išaiškinimais vadovaujantis turi būti užtikrinama, kad ekstremalios situacijos dėl masinio užsieniečių antplūdžio metu minėtoje nuostatoje įvardytos užsieniečių teisės būtų ribojamos laikinai ir proporcingai, bei kas yra atsakingas už šio reikalavimo tinkamo įgyvendinimo kontrolę;

9.2.5. apgyvendinimo vietas administruojančio asmens skyrimą, jo funkcijas ir kitus klausimus, susijusius su apgyvendinimo vietų administravimu, taip pat lankymo apgyvendinimo vietose tvarką, užsieniečių apgyvendinimo kriterijus, užsieniečių teises, pareigas ir apribojimus apgyvendinimo vietose, procedūrinių veiksmų, susijusių su užsieniečių registravimu, apklausa ir informavimu, apgyvendinimo vietose atlikimą reglamentuoja Užsieniečių apgyvendinimo taisyklės, kurios vidaus reikalų ministro sprendimu buvo patvirtintos 2021 m. rugpjūčio 14 d., tačiau nėra aišku, kuo, sprendžiant šiuos klausimus, buvo vadovautasi užsieniečius apgyvendinant VSAT ir kitose patalpose iki minėtos datos;

9.2.6. materialinės užsieniečių apgyvendinimo sąlygos, maitinimo organizavimas, sveikatos priežiūros specialistų lankymosi intensyvumas, informacijos sklaidos apimtys VSAT padalinių teritorijose ir kitose užsieniečių apgyvendinimo vietose skyrėsi, nes, anot daugelio kalbintų pareigūnų, labai trūko koordinuoto ir sisteminio užsieniečių apgyvendinimo organizavimo valstybės lygmeniu. Dėl šios priežasties vieniems užsieniečiams buvo sudaryta galimybė apsistoti tam skirtuose pastatuose, kasdien gauti šilto maisto, švaraus geriamojo vandens, reguliariai būti

lankomiems medikų, turėti galimybę pasinaudoti telefonu, gauti jiems reikalingos informacijos iš pagalbą teikiančių organizacijų atstovų, o dalis užsieniečių, nepriklausomai nuo to, kokia yra jų lytis, amžius, tautybė, turima negalia, liga ir specialūs poreikiai, buvo priversti mėnesį ir ilgiau gyventi orui ir vandeniui pralaidžiose palapinėse, gauti tik sausus maisto daivinius, neturėti galimybės pasikonsultuoti su mediku, negauti jokios informacijos apie savo teisinę padėtį Lietuvoje. Taigi, užsieniečiams nebuvo sudarytos vienodos jų laikino apgyvendinimo sąlygos bei neužtikrintas šių asmenų lygiateisiškumas.

9.3. Konstatuotina, kad VSAT pareigūnai ekstremalios situacijos dėl masinio užsieniečių antplūdžio metu dirba sveikatai kenksmingomis sąlygomis, užsieniečių laikinas apgyvendinimas ir jiems reikalingų paslaugų teikimas nebuvo organizuojamas koordinuotai, buvo nepaisyta asmenų lygiateisiškumo principo bei tuo pažeistos tiek užsieniečių, tiek ir pareigūnų žmogaus teisės bei sudarytos pagal Konvenciją prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą draudžiamos kankinimui prilygstančios, nežmoniškos ir žmogaus orumą žeminančios sąlygos.

III. IŠVADOS

10. Apibendrinęs patikrinimų metu nustatytas aplinkybes, susijusias su šios ataskaitos 1 punkte įvardytose VSAT Varėnos rinktinės ir Vilniaus rinktinės užkardų teritorijose ir kitose vietose, kuriose apgyvendinti užsieniečiai, laikomų asmenų žmogaus teisių padėtimi, ir atsižvelgęs į šioje ataskaitoje nurodytą teisinį reguliavimą, tarptautinius standartus žmogaus teisių srityje bei:

10.1. įvertinęs tai, kad užsieniečių laisvės suvaržymas trukęs vidutiniškai keturiasdešimt parų tinkamai neužtikrinant materialinių prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų, teisės į asmens privatumą, taip pat ir tai, kad užsieniečiai nebuvo aprūpinti oro sąlygas atitinkamais rūbais, apavu, palapinėse ir dalyje patalpų neužtikrinama pakankama švara ir tvarka, o dėl nepakankamo aprūpinimo higienos priemonėmis tik dalinai sudaromos sąlygos užsieniečiams tinkamai palaikyti asmens higieną, Seimo kontrolierius prieina prie išvados, kad tokios užsieniečių laikymo sąlygos prilygsta Konvencijos prieš kankinimų ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą draudžiamam nežmoniškam ar žeminančiam žmogaus orumą elgesiui;

10.2. įvertinęs tai, kad beveik visi užsieniečiai daugiau nei 30 parų gavo tik sausus maisto daivinius, o maitinimas tris kartus, patiekiant šiltą patiekalą, buvo organizuojamas tik užsieniečiams apgyvendintiems buvusių mokyklų, vaikų globos namų patalpose, taip pat ir tai, kad VSAT padalinuose įrengtose užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose užsieniečiai negavo šilto maisto, Seimo kontrolierius prieina prie išvados, kad netinkamas teisės į tinkamą maistą užtikrinimas prilygsta pagal Konvenciją prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą draudžiamam nežmoniškam ar žeminančiam žmogaus orumą elgesiui.

10.3. įvertinęs tai, kad asmens sveikatos priežiūros specialistai reguliariai lankėsi tik kai kuriose užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose, dalies asmenų pirminis sveikatos patikrinimas nebuvo atliktas nedelsiant, dėl ko jų sveikatos problemos ilgą laiką nebuvo identifikuotos, užsieniečių testavimas užsikrėtimui COVID-19 liga (koronaviruso infekcija) nustatyti ir netestuotų asmenų apgyvendinimas ne visose jų laikino apgyvendinimo vietose buvo organizuojamas atsakingai, už kai kurias asmens sveikatos priežiūros paslaugas bei vaistus užsieniečių prašoma susimokėti asmeninėmis lėšomis, visam užsieniečių skubiosios medicinos pagalbos poreikiui užtikrinti trūksta asmens sveikatos priežiūros specialistų ir greitosios pagalbos automobilių, Seimo

kontrolierius prieina prie išvados, kad užsieniečių teisė į aukščiausią prieinamą sveikatos apsaugą nebuvo tinkamai užtikrinta;

10.4. įvertinęs tai, kad procedūros dėl asmenų pažeidžiamumo vertinimo jų laikino apgyvendinimo vietose nėra aiškios ir vieningos, užsieniečių pažeidžiamumas ir jų specialūs poreikiai nebuvo nustatomi visapusiškai, o daliai pažeidžiamų asmenų neužtikrintos jų specialiuosius poreikius atitinkančios priėmimo sąlygos, Seimo kontrolierius prieina prie išvados, kad tokie veiksmai prilygsta kankinimui ir kitokiam žiauriam, nežmoniškam ar žeminančiam elgesiui;

10.5. įvertinęs tai, kad užsieniečių apgyvendinimo sąlygos palapinėse, garažuose ir dalyje patalpų, neatitinka geriausių vaiko interesų, taip pat tai, kad užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose nepilnamečiams neorganizuojamas joks užimtumas, Seimo kontrolierius prieina prie išvados, kad buvo neužtikrintos vaiko teisės ir sudarytos kankinimui prilygstančios, nežmoniškos ir vaikų orumą žeminančios sąlygos;

10.6. įvertinęs tai, kad ne visose patikrinimų metu lankytose vietose pareigūnai žinojo, ar jose yra LGBTQ+ bendruomenei priklausančių užsieniečių ir kad jie priskirtini pažeidžiamų asmenų kategorijai, ir tai, kad minėti asmenys apgyvendinami kartu su kitais, šiai bendruomenei nepakančiais, užsieniečiais bendrose teritorijose ir (ar) patalpose, Seimo kontrolierius prieina prie išvados, kad užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose sudaromos kankinimui prilygstančios, nežmoniškos ir žmogaus orumą žeminančios sąlygos;

10.7. įvertinęs tai, kad užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose nėra vertinama, ar asmuo yra prekybos žmonėmis auka, ar jis buvo kankintas, išprievartautas arba patyrė kitokį sunkų psichologinį, fizinį ar seksualinį smurtą, dėl ko jis gali turėti specialiųjų pagalbos poreikių, taip pat tai, kad nėra aišku, kokia yra asmens pažeidžiamumo vertinimo šiuo aspektu tvarka arba metodika, kuria pareigūnai turėtų vadovautis siekdami identifikuoti smurtą patyrusį asmenį bei užtikrinti jam reikalingą pagalbą, o užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose psichologinė pagalba neteikiama visiems užsieniečiams, Seimo kontrolierius prieina prie išvados, kad asmenų, kurie galimai yra prekybos žmonėmis aukos arba kurie buvo kankinti, išprievartauti ar patyrė kitokį sunkų smurtą, specialieji poreikiai nėra identifikuojami ir pagalba šiems pažeidžiamiems asmenims nėra organizuojama, todėl užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose sudaromos kankinimui prilygstančios, nežmoniškos ir žmogaus orumą žeminančios sąlygos;

10.8. įvertinęs tai, kad užsieniečių apgyvendinimo vietose užsieniečiams ir prieglobsčio prašytojams nebuvo prieinama arba buvo ribotai prieinama informacija apie jų teisinę padėtį Lietuvos Respublikoje, taip pat pateiktų prašymų suteikti prieglobstį nagrinėjimą, prieglobsčio prašytojų teises ir pareigas bei jų nevykdymo padarinius prašymo suteikti prieglobstį nagrinėjimo metu, Seimo kontrolierius prieina prie išvados, kad yra pažeidžiama užsieniečių ir prieglobsčio prašytojų teisė į informaciją;

10.9. įvertinęs tai, kad vertėjo paslaugos užtikrinamos tik pirminės prieglobsčio apklausos metu, Seimo kontrolierius prieina prie išvados, kad yra pažeidžiama užsieniečių ir prieglobsčio prašytojų teisė gauti kokybiškas teises, medicinos ir kitas paslaugas bei informaciją jiems suprantama kalba;

10.10. įvertinęs tai, kad užsieniečiams nesuteikiama arba suteikiama mažai informacijos apie jų teises ir pareigas, įskaitant apie galimybes naudotis teisinėmis paslaugomis bei skusti jų atžvilgiu priimtus sprendimus, Seimo kontrolierius prieina prie išvados, kad pažeidžiama užsieniečių teisė būti tinkamai supažindintiems su jų atžvilgiu priimtų sprendimų apskundimo tvarka ir galimybėmis gauti nemokamą teisinę pagalbą;

10.11. įvertinęs tai, kad informacija apie teisę siekti prieglobsčio Lietuvos Respublikoje ir joje taikytinas procedūras užsieniečiams nėra suteikiama arba suteikiama netinkamai, ir tai, kad asmenys Lietuvos pasienyje atgrasančiais veiksmais nukreipiami link Baltarusijos jų neinformavus apie tai, kokia tvarka ir kur šie asmenys gali teisėtai pateikti prieglobsčio prašymus, Seimo kontrolierius prieina prie išvados, kad buvo pažeista asmenų teisė kitose šalyse ieškoti prieglobsčio nuo persekiojimo ir juo naudotis;

10.12. įvertinęs tai, kad neteisėtai į Lietuvos Respublikos teritoriją ketinę patekti asmenys Lietuvos pasienio pareigūnų atgrasančiais veiksmais buvo nukreipiami link Baltarusijos neįsitikinus, kad šiems migrantams ten negresia kankinimas, nežmoniškas ar jo orumą žeminantis elgesys, taip pat kad nėra rizikos veiksnių, dėl kurių kyla grėsmė šių asmenų gyvybei ar sveikatai, Seimo kontrolierius prieina prie išvados, kad buvo sudarytos kankinimui prilygstančios, nežmoniškos ir žmogaus orumą žeminančios sąlygos;

10.13. įvertinęs tai, kad ekstremalios situacijos dėl masinio užsieniečių antplūdžio metu VSAT pareigūnai, be tiesioginių jiems priskirtų funkcijų, susijusių su valstybės sienos apsauga ir jos kirtimo kontrole, vykdymo, turi užtikrinti užsieniečių apgyvendinimui skirtų patalpų tinkamą įrengimą, nepertraukiamą maitinimo tiekimą, būtinosios medicinos pagalbos prieinamumą, užsieniečiams kylančių socialinių ir kt. poreikių tenkinimą, taip pat tai, kad šiam papildomam darbui sumažinti socialiniai darbuotojai, vertėjai, psichologai šiose vietose nepasitelkiami, Seimo kontrolierius prieina prie išvados, kad dėl žymiai išaugusio darbo krūvio VSAT pareigūnai dirba sveikatai kenksmingomis sąlygomis ir jų teisė į poilsį nėra tinkamai užtikrinama;

10.14. įvertinęs tai, kad nėra aišku, kaip ir kokia tvarka turi būti užtikrinama, kad ekstremalios situacijos dėl masinio užsieniečių antplūdžio metu Įstatymo 71 straipsnio 1^l dalyje įvardytos užsieniečių teisės būtų ribojamos laikinai ir proporcingai bei kas yra atsakingas už šio reikalavimo tinkamo įgyvendinimo kontrolę, Seimo kontrolierius prieina prie išvados, kad užsieniečių teisių ir laisvių suvaržymų neproporcingumas ir pernelyg ilgas jų taikymo laikas prilygsta kankinimui, nežmoniškoms ir žmogaus orumą žeminančioms sąlygoms;

10.15. įvertinęs tai, kad laikino prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo VSAT struktūriniuose padaliniuose ir kitose tam skirtose patalpose prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygos skyrėsi ir dalis užsieniečių be aiškios atrankos buvo apgyvendinti žymiai prastesnėmis sąlygomis nei likusieji, Seimo kontrolierius prieina prie išvados, kad užsieniečiams nebuvo užtikrintos vienodos jų laikino apgyvendinimo sąlygos, pažeidžiant asmenų lygiateisiškumo principą bei užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose sudarant kankinimui prilygstančias, nežmoniškas ir žmogaus orumą žeminančias sąlygas.

IV. REKOMENDACIJOS

11. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius, atsižvelgdamas į per patikrinimus nustatytas aplinkybes ir vadovaudamasis Įstatymo 19 straipsnio 1 dalies 8 punktu, 19^l straipsnio 4 dalies 7 punktu ir 6 dalimi, **Lietuvos Respublikos Ministrui Pirmininkei Ingridai Šimonytei** rekomenduoja atkreipti dėmesį į šioje ataskaitoje konstatuotus pažeidimus ir imtis visų priemonių, kad užsieniečių priėmimas vykdant Lietuvos sienos apsaugą visiškai atitiktų Europos ir tarptautinę teisę, ypač Europos žmogaus teisių konvenciją ir 1951 metų Konvenciją dėl pabėgėlių statuso.

12. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius, atsižvelgdamas į per patikrinimus nustatytas aplinkybes ir vadovaudamasis Įstatymo 19 straipsnio 1 dalies 8 punktu, 19^l straipsnio 4 dalies 7

punktu ir 6 dalimi, **Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministrei Agnei Bilotaitei** rekomenduoja imtis priemonių, kad:

12.1. būtų nustatyta, kaip praktikoje turi būti įgyvendinama Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 71 straipsnio 1^l dalis, numatanti, jog „Paskelbus karo padėtį, nepaprastąją padėtį, taip pat ekstremaliąją situaciją ar ekstremalųjį įvykį dėl masinio užsieniečių antplūdžio, gali būti laikinai ir proporcingai ribojamos šio straipsnio 1 dalyje nurodytos prieglobsčio prašytojų teisės, jeigu jų negalima užtikrinti dėl objektyvių ir pagrįstų priežasčių“, įvardijant konkrečias priemones, kurių turi būti imamasi, kad užsieniečių teisės ir laisvės nebūtų varžomos neribotą laiką, neproporcingai ir nesant išimtinių aplinkybių, bei nustatyti, kas yra atsakingas už reikalavimo šioje nuostatoje įvardytas prieglobsčio prašytojų teises riboti tik laikinai, proporcingai ir tik tuomet, jeigu jų negalima užtikrinti dėl objektyvių ir pagrįstų priežasčių, tinkamo įgyvendinimo kontrolę;

12.2. būtų numatyta aiški prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo tvarka ir, tiek užsieniečius skirstant į užsieniečių apgyvendinimo vietas, tiek ir šias vietas įrengiant, būtų užtikrintas asmenų lygiateisiškumas, prioritetą teikiant pažeidžiamiems asmenims;

12.3. institucijų, užtikrinančių ir padedančių užtikrinti Lietuvos Respublikos valstybės sienos su Baltarusijos Respublika apsaugą, pareigūnai apie teisę kreiptis prieglobsčio Lietuvos Respublikoje ir atitinkamas procedūras tinkamai informuotų visus pasienyje sutiktus į Lietuvos Respubliką ketinančius patekti ar jau patekusius asmenis.

13. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius, atsižvelgdamas į per patikrinimus nustatytas aplinkybes ir vadovaudamasis Įstatymo 19 straipsnio 1 dalies 8 punktu, 19^l straipsnio 4 dalies 7 punktu ir 6 dalimi, **Lietuvos Respublikos socialinių reikalų ir darbo ministrei Monikai Navickienei** rekomenduoja imtis priemonių, kad būtų įvertintas socialinių darbuotojų poreikis užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose ir pagal nustatytą poreikį socialinės paslaugos šiose vietose būtų prieinamos.

14. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius, atsižvelgdamas į per patikrinimus nustatytas aplinkybes ir vadovaudamasis LR SKĮ 19^l straipsnio 4 dalies 7 punktu ir 6 dalimi, **Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos vadui generolui Rustamui Liubajevui** rekomenduoja imtis priemonių, kad:

14.1. užsieniečių gyvenamosiose, asmens higienos ir kitose patalpose būtų užtikrinta tinkama higiena, būtų sudarytos sąlygos patiems asmenims tvarkyti gyvenamąsias ir bendrojo naudojimo patalpas jiems suteikiant pakankamai tam reikalingų priemonių;

14.2. užsieniečiams būtų užtikrintos tinkamos materialinių prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygos, užsieniečiai turėtų oro sąlygas atitinkančių rūbų, apavo;

14.3. siekiant užtikrinti teisę į tinkamą maistą:

14.3.1. naujai atvykusių užsieniečių specialūs mitybos poreikiai būtų nedelsiant identifikuoti ir, esant priežastims, dėl kurių asmeniui turi būti skiriamas specialus maitinimas, būtų imamasi priemonių organizuoti bei skirti tokį maitinimą;

14.3.2. visose užsieniečių laikymo vietose būtų užtikrintas maitinimas šiltu maistu bent vieną kartą per dieną;

14.3.3. visose užsieniečių laikymo vietose būtų užtikrintas maitinimas tris kartus, taip pat būtų organizuojamas vegetarinis maitinimas;

14.3.4. būtų patvirtinta prieglobsčio prašytojų maitinimo organizavimo tvarka įgyvendinant Laikino prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo VSAT struktūriniuose padaliniuose aprašo 7 punktą.

14.4. siekiant, kad užsieniečiams būtų laiku suteiktos prieinamos ir kokybiškos asmens sveikatos priežiūros paslaugos:

14.4.1. būtų imtasi priemonių, kad kiekvienoje laikinoje užsieniečių apgyvendinimo vietoje ne vėliau kaip per 48 val. nuo užsieniečių apgyvendinimo būtų atliekamas pirminis jų sveikatos įvertinimas, taip pat kad būtų priimami užsieniečių prašymai apsilankyti pas gydytoją, būtų užtikrintas tinkamas ir savalaikis vaistų vartojimas bei pildomi reikiami medicininiai dokumentai;

14.4.2. būtų užtikrinta, kad medikai reguliariai lankytųsi visuose VSAT padaliniuose, kuriuose yra apgyvendinti užsieniečiai;

14.4.3. sveikatos priežiūros specialistų paslaugos būtų prieinamos visiems pažeidžiamiesiems asmenims;

14.4.4. visi naujai į užsieniečių laikino apgyvendinimo vietas atvykę užsieniečiai nedelsiant būtų testuojami užsikrėtimui COVID-19 liga (koronaviruso infekcija) nustatyti, o iki testavimo atlikimo šie asmenys būtų laikomi izoliuotoje nuo kitų užsieniečių patalpoje;

14.4.5. užsikrėtę COVID-19 liga (koronaviruso infekcija) ar sąlytį su COVID-19 liga (koronaviruso infekcija) užsikrėtusiais asmenimis turėję užsieniečiai buvo laikomi tam skirtose specialiai įrengtose izoliavimo patalpose, kurių aplinka, kiek įmanoma, neprimintų sulaikymo patalpų;

14.5. būtų patvirtinta užsieniečių, turinčių ypatingų poreikių, identifikavimo, apgyvendinimo ir pagalbos jiems teikimo visuose Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos padaliniuose tvarka;

14.6. būtų patvirtinta vertinimo, ar asmuo yra prekybos žmonėmis auka, ar jis buvo kankintas, išprievartautas ar patyrė kitokį sunkų psichologinį, fizinį ar seksualinį smurtą, dėl ko jis gali turėti specialiųjų pagalbos poreikių, metodika, kurią pareigūnai ir (arba) atitinkamos srities specialistai turėtų taikyti, siekdami identifikuoti smurtą patyrusį asmenį bei užtikrinti jam reikalingą nemokamą pagalbą, įskaitant medicinos, socialines ir psichologines paslaugas;

14.7. būtų imtasi priemonių, kad visose užsieniečių priėmimo ir laikymo vietose pagal aiškiai apibrėžtas procedūras būtų atliekamas išsamus visų asmenų pažeidžiamumo vertinimas, įskaitant, be kita ko, pažeidžiamumo dėl galimai patirto kankinimo, išprievartavimo ar kitokio sunkaus psichologinio, fizinio ar seksualinio smurto, turimos negalios, nėštumo, priklausymo seksualinėms mažumoms, etninei grupei vertinimą;

14.8. visos patalpos būtų pritaikytos asmenų su negalia poreikiams arba būtų užtikrinta, kad asmenys su negalia nebūtų laikomi jiems nepritaikytose patalpose;

14.9. pagal poreikį prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumo ir specialiųjų poreikių vertinimo procese būtų pasitelktos atsakingos institucijos arba reikiamą kvalifikaciją turintys specialistai (vaiko teisių apsaugos specialistas, vaikų psichologas, psichologas, specialusis pedagogas, socialinis darbuotojas, logopedas ir kt.);

14.10. užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose būtų užtikrintas nepilnamečių užsieniečių prasmingas laisvalaikis ir ne vėliau kaip per 3 mėnesius nuo prašymo suteikti prieglobstį pateikimo dienos – teisė mokytis pagal priešmokyklinio, bendrojo ugdymo ar profesinio mokymo programą (programas);

14.11. sprendžiant nepilnamečių vaikų teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo klausimus (laisvalaikio ir ugdymo organizavimo, apgyvendinimo, izoliavimo) būtų bendradarbiaujama su Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos;

14.12. visiems užsieniečiams būtų užtikrinama teisė nemokamai jiems suprantama kalba gauti informaciją apie savo teises ir pareigas bei jų nevykdymo padarinius prašymo suteikti prieglobstį nagrinėjimo metu, taip pat informaciją, susijusią su prašymo suteikti prieglobstį nagrinėjimu (konsultuojant asmenis žodžiu, dalinant spausdintas atmintines, informaciją skelbiant užsieniečiams lengvai prieinamuose informaciniuose stenduose);

14.13. visose užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose užsieniečiams būtų sudaryta galimybė telefonu susisiekti su teisininkais, Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro valdybos ir kitos organizacijos, teikiančios specializuotą teisinę pagalbą ar konsultacijas prieglobsčio prašytojams, atstovais ir su jais susitikti privatumą užtikrinančiomis sąlygomis;

14.14. būtų užtikrinta užsieniečių teisė naudotis valstybės garantuojama teisine pagalba tiek, kiek tai susiję su prašymo suteikti prieglobstį nagrinėjimu, visų pirma apie šios teisės realizavimo galimybes užsieniečius tinkamai informuojant;

14.15. visi užsieniečiai būtų tinkamai ir nedelsiant nuo jų atvykimo informuojami apie prašymo suteikti prieglobstį Lietuvos Respublikoje pateikimo tvarką ir procedūras, taip pat apie jų prašymo suteikti prieglobstį priėmimą;

14.16. asmens apžiūros ir daiktų patikrinimo protokolo blanke būtų nurodomas tinkamas asmens apžiūros ir patikros metu paimtų daiktų paėmimo pagrindas ir, asmens apžiūros ir patikros metu paėmus užsieniečių daiktus, užsieniečiai būtų tinkamai informuojami apie šių daiktų paėmimo priežastis ir pagrindą;

14.17. siekiant gerinti kasdienės komunikacijos su užsieniečiais kokybę, VSAT pareigūnams būtų sudarytos galimybės nuolat tobulinti užsienio kalbų įgūdžius;

14.18. imtis priemonių, kad, pagal galimybes, visose užsieniečių priėmimo ir laikymo vietose būtų užtikrintos nuolat prieinamos ir savalaikės vertimo žodžiu paslaugos;

14.19. VSAT padaliniuose būtų užtikrintas darbo organizavimas, tinkamai paskirstant darbuotojų darbo krūvius ir užtikrinant konkrečioms funkcijoms atlikti reikalingą darbuotojų skaičių, taip pat užtikrinant komandinį darbą rengiant išvadas dėl pažeidžiamumo, tinkamai pildant ir saugant asmens bylose pažeidžiamumo ir poreikių vertinimo dokumentus (apgyvendinamo užsieniečio, ypatingų poreikių identifikavimo ir vertinimo apklausos anketas ir kt.);

14.20. ruože ties Lietuvos siena su Baltarusijos Respublika visi sutikti asmenys, siekiantys kirsti valstybės sieną neleistinose vietose arba neleistinose vietose į Lietuvos Respubliką jau patekę, būtų tinkamai informuojami apie prieglobsčio prašymo pateikimo tvarką Lietuvoje ir (arba) būtų nukreipiami į artimiausią veikiančią tarptautinį pasienio kontrolės punktą ar Lietuvos Respublikos diplomatinę atstovybę;

14.21. būtų užtikrinta, kad, jei yra kilusi grėsmė asmenų, siekiančių kirsti valstybės sieną neleistinose vietose, gyvybei ar sveikatai ir jiems reikalinga skubi medicinos pagalba arba kitokia pagalba dėl išsekimo, dehidratacijos, hipotermijos, ši pagalba jiems būtų suteikiama nedelsiant;

14.22. atsižvelgiant į tai, jog VSAT pareigūnų, dirbančių VSAT padaliniuose, kurių teritorijose yra laikinai apgyvendinti užsieniečiai, darbo krūvis žymiai išaugo ekstremalios situacijos dėl masinio užsieniečių antplūdžio metu, užtikrinti, kad visas jų viršvalandinis darbas būtų papildomai apmokamas, taip pat kad ekstremalios situacijos metu šiems VSAT pareigūnams būtų užtikrinamas poilsio laikas bent vieną dieną per savaitę.

15. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius, atsižvelgdamas į per patikrinimus nustatytas aplinkybes ir vadovaudamasis LR SKĮ 19¹ straipsnio 4 dalies 7 punktu ir 6 dalimi, **Alytaus miesto, Alytaus rajono, Druskininkų, Ignalinos rajono, Lazdijų rajono, Varėnos rajono, Šalčininkų**

rajono, Švenčionių rajono savivaldybių administracijų direktoriams rekomenduoja užtikrinti, kad:

15.1. atitinkamos savivaldybės teritorijoje esančių Lietuvos nacionalinei sveikatos sistemai priklausančių asmens sveikatos priežiūros įstaigų ir (arba) kitų savivaldybių deleguotų asmens sveikatos priežiūros specialistų sudaryta mobilioji komanda (t. y. užsieniečiui jo gyvenamojoje vietoje pirminį ir pakartotinį sveikatos būklės vertinimą atliekanti asmens sveikatos priežiūros specialistų komanda, kurią sudaro šeimos gydytojas arba medicinos gydytojas, bendrosios praktikos slaugytojas (arba bendruomenės slaugytojas), prireikus – akušeris) pirminio ir pakartotinio sveikatos būklės vertinimo paslaugas užsieniečiams teiktų reguliariai visose užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose, esančiose tos savivaldybės teritorijoje;

15.2. užsieniečių priėmimo ir apgyvendinimo sąlygos bei kitos su priėmimu ir apgyvendinimu susijusios paslaugos (maitinimo, higienos, logistikos, valymo, teritorijos ir patalpų parengimo ir kt.) atitinkamose savivaldybėse būtų teikiamos visose užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose, kai šių sąlygų ir paslaugų teikimo negali užtikrinti VSAT.

16. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius, atsižvelgdamas į per patikrinimus nustatytas aplinkybes ir vadovaudamasis LRSKĮ 19¹ straipsnio 4 dalies 7 punktu ir 6 dalimi, **Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriui Mantui Staškevičiui** rekomenduoja užtikrinti, kad užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose būtų atliktas patikrinimas dėl jose užsieniečiams teikiamo maisto atitikties privalomiesiems maisto kokybės, maisto saugos ir maisto tvarkymo reikalavimams bei atsakingiems asmenims teikiama metodinė pagalba dėl tinkamo teisės aktuose įtvirtintų reikalavimų laikymosi.

17. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius, atsižvelgdamas į per patikrinimus nustatytas aplinkybes ir vadovaudamasis LRSKĮ 19¹ straipsnio 4 dalies 7 punktu ir 6 dalimi, **Nacionalinio visuomenės sveikatos centro prie Sveikatos apsaugos ministerijos Užkrečiamųjų ligų valdymo skyriaus vedėjai, laikinai vykdančiai direktoriaus funkcijas, Giedrei Aleksienei** rekomenduoja atlikti visuomenės sveikatos saugos reglamentų (higienos normų) laikymosi kontrolę (valstybinę visuomenės sveikatos saugos kontrolę) užsieniečių laikino apgyvendinimo vietose bei užtikrinti, kad atsakingiems asmenims būtų teikiama metodinė pagalba dėl tinkamo teisės aktuose įtvirtintų visuomenės sveikatos saugos reglamentų (higienos normų) laikymosi.

18. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 19¹ straipsnio 6 dalimi, šios ataskaitos IV skyriuje įvardytos institucijos privalo išnagrinėti Seimo kontrolieriaus joms skirtas rekomendacijas bei konsultuotis su Seimo kontrolieriais dėl rekomendacijų galimų įgyvendinimo priemonių. Informacija apie rekomendacijų išnagrinėjimą Seimo kontrolieriui pateikiama vadovaujantis Seimo kontrolierių įstatymo 20 straipsnio 3 dalimi, nedelsiant priėmus sprendimus dėl priemonių, kurių bus imamasi, bet ne vėliau kaip per 30 dienų nuo rekomendacijų gavimo dienos.

Seimo kontrolierius, Įstaigos vadovas

Augustinas Normantas